BX
4917
.M52
IMS

Defective
(Has only 46 pp & 25 plates)
Complete work has 124 pp & 57 plates

1181 c. 3

not in IMS
Dimnik
(Bodleian)

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/mistrjanhusvivot00krof

MISTR JAN HUS

V ŽIVOTĚ A PAMÁTKÁCH ČESKÉHO LIDU

VYDÁNO PÉČÍ ČESKÉHO ČTENÁŘE ZA REDAKCE AUG. ŽALUDA V PRAZE

ROCE JEHO

JUBILEJNÍM VYDÁNOV

UPÁLENÍ * MCDXV-MCMXV

JAN HUS

MISTR JAN HUS

V ŽIVOTĚ A PAMÁTKÁCH ČESKÉHO LIDU

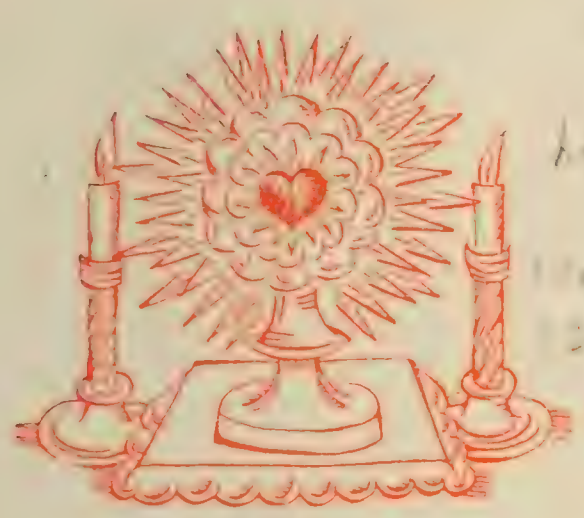

NAPSALI: DR. KAMIL KROFTA, DR. J. HANUŠ,
DR. F. X. ŠALDA, DR. V. V. ŠTECH A JOS. HOLEČEK

VYDÁNO PÉČÍ ČESKÉHO ČTENÁŘE ZA REDAKCE
AUG. ŽALUDA V PRAZE

1915

BODL. LIB.
CANCELLED

Vytiskla Pražská akciová tiskárna.

M. JAN HUS

A JEHO VÝZNAM

V ČESKÝCH DĚJINÁCH

DO BÍLÉ HORY

NAPSAL DR. KAMIL KROFTA

SLJ 1992

Je málo příkladů v dějinách lidstva, aby jediný muž byl měl tak mocný vliv na osudy svého národa jako Mistr Jan Hus. Podnítiv národ svůj k velikolepému zápasu s nejvyšší mocí církevní i s předními světskými mocnostmi tehdejšího západního křesťanstva, způsobil hluboký převrat ve všem jeho životě, určil na dlouhou dobu směr jeho dějin. Po dvě století uctíval jej český národ jako svého světce, spatřuje v něm takřka zosobnění svých nejvyšších snah, v jeho odkaze svůj nejdražší poklad, a teprve násilný převrat bělohorský vypudil z jeho mysli úctu k památce Husově, odcizil jej Husovu odkazu. Hus a hnutí jím vzbuzené uvedli také národ český na jeviště dějin světových, učinili jej důležitým činitelem obecného pokroku, jímž přestal býti teprve, když mu bělohorský vítěz násilím vyrval duchovní dědictví po Husovi. K plnému objasnění Husova významu v českých dějinách do Bílé Hory bylo by tudíž potřebí předvésti valný kus těchto dějin. V tomto náčrtku možno toliko zhruba naznačiti, jakými směry Hus působil na vývoj českého národa v té době, jak odkaz jeho národem byl chován a vzděláván. Předem však třeba věnovati trochu pozornosti Husově osobě a jeho životním osudům.

* * *

Narodiv se okolo r. 1370 z nezámožných rodičů v jihočeském městečku Husinci, od něhož je odvozeno pozdější jeho jméno, Jan Hus záhy se odebral na studie do Prahy s úmyslem domoci se výhodného postavení životního ve stavu kněžském. Žil v Praze po způsobu chudých studentů, vydělávaje si na živobytí ministrováním po kostelích, ale účastnil se také veselých i bujných zábav svých soudruhů. R. 1393 dosáhl prvního stupně akademického na universitě, stal se bakalářem svobodných umění. Byv o tři léta později, r. 1396, povýšen na mistra těchto umění, oddal se studiu theologie. Domohl se po čase také v theologii stupně bakalářského, ale mistrem neb doktorem theologie se nestal nikdy. Na universitě požíval brzy veliké vážnosti; již r. 1401 byl děkanem fakulty svobodných umění, r. 1402 rektorem veškeré university.

Nedlouho před tím, buď r. 1400 nebo 1401, Hus dal se vysvětiti na kněžství. Spatřoval-li původně ve stavu kněžském toliko prostředek k svému zaopatření, když se stal knězem, zcela jinak pojímal význam svého nového úřadu. Vzdaluje se všech světských zábav a radostí, jimž do té doby nijak se nevyhýbal, oddal se plně povolání duchovnímu. Od počátku horlivě a s úspěchem kázával a záhy se domohl jako kazatel obliby i dobrého jména. Tak se stalo, že již r. 1402 byl ustanoven správcem kaple betlémské, jež byla r. 1391 založena s výslovným ustanovením, aby v ní hlásáno bylo slovo boží jazykem českým. Tím byl Hus ještě utvrzen ve své horlivosti kazatelské. Po příkladě a v duchu slavných kazatelů doby Karlovy, jmenovitě Konráda Waldhausera a Miliče z Kroměříže, Hus neustával slovem svým nabádati své posluchače k životu cnostnému a opravdové zbožnosti, potírati všeliké mravní nedostatky a zlořády. Jeho vroucí opravdovost a jemné porozumění pro duchovní potřeby lidu učinily jej záhy miláčkem a duchovním vůdcem jeho posluchačů. Svým zbožným působením zjednal si Hus také mezi předními měšťany, ve šlechtě a mezi dvořanstvem krále Václava mnoho oddaných přátel a ctitelů a sama královna Žofie tak si jej oblíbila, že jej jmenovala svým kaplanem a snad i svým zpovědníkem. Ačkoli Hus ostře kárał zvláště mravní vady duchovenstva, požíval úcty a obliby mnohých kněží a sám pražský arcibiskup Zbyněk, který r. 1403 jako mladý muž nevalného vzdělání theologického, ale dobré vůle dosedl na stolec arcibiskupský, byl mu nakloněn.

Hned po svém nastoupení jej vybídl, kdekoli by shledal nějaký nedostatek v církevní správě, aby mu jej oznámil, a do r. 1407 několikráte jej ustanovil kazatelem na pravidelných synodách pražského duchovenstva, nijak se nepohoršuje tím, že tu Hus nemilosrdně tepal mnohé zlořády v tehdejší církvi a kněžstvu.

Toto Husovo horlení proti zlořádům v duchovenstvu jistě popuzovalo k hněvu proti němu mnohé kněží, jichž se dotýkalo, ale přece jeho činnost mravokárná sotva byla by způsobila jeho roztržku s církví, kdyby jiné podněty nebyly ho přivedly k odporu proti církevním vrchnostem. Jejich hlavním zdrojem bylo učení anglického theologa Jana Viklefa, zemřelého r. 1384, které ještě za života svého původce a znova po jeho smrti bylo odsouzeno synodami londýnského kněžstva a v krátkém čase působením duchovních úřadů v Anglii úplně vypleněno. Dostavši se záhy do Čech, vzbudilo tu učení Viklefovo mocný ohlas a našlo horlivé stoupence zvláště mezi českými mistry na universitě. Hus se s ním seznámil okolo r. 1400 a některé jeho stránky získaly asi brzy jeho souhlas, ale hlavními jeho šiřiteli a zastanci byli zprvu mužové jiní, zejména Husův učitel mistr Stanislav ze Znojma, vedle něho pak Husův přítel Štěpán z Pálče. To se zřejmě projevilo na památné schůzi pražské university z 28. května 1403, kde byla svedena u nás první veřejná potyčka o Viklefa. Podnět k této schůzi dala kapitula pražského kostela, jež byla tehdy, poněvadž stolec arcibiskupský právě byl uprázdněn, nejvyšším duchovním úřadem v zemi. Předložila totiž universitě 45 článků ze spisů Viklefových, z nichž 24 články byly odsouzeny synodou londýnskou, ostatních 21 však bylo nově vyňato ze spisů Viklefových jedním z mistrů universitních, a žádala, aby se universita o nich vyslovila. Ve schůzi universitní Hus s jinými českými mistry ujímal se článků Viklefových, nejrozhodněji však hájili jich mistři Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče. Ale většina složená z mistrů ostatních národů vyslovila se proti předloženým článkům; odhlasovala, že nikdo nemá ani veřejně ani soukromě hájiti a vyznávati kterýkoli z nich.

Čeští mistři nedali se tím odvrátiti od studia spisů Viklefových a jeho učení, spíše se jím odtud ještě více zabývali. Nejhorlivějším stoupencem a hlasatelem nauk Viklefových byl i potom Stanislav ze Znojma. Brzy po dotčené schůzi universitní napsal traktát o svátosti oltářní, jímž se úplně přidal k Viklefovu učení, že podstata chleba trvá ve svátosti oltářní i po posvěcení (remanence). Byl však udán u arcibiskupa a donucen r. 1406 svá tvrzení odvolati. Arcibiskup dal pak na synodě konané téhož roku výslovně odsouditi Viklefovo učení o svátosti oltářní a za potomních měsíců úřad arcibiskupský rázně zakročil proti některým osobám obviněným z bludů Viklefových. Poněvadž přes to učení Viklefovo stále mělo stoupence mezi českými mistry universitními, byl český národ na universitě r. 1408 znova svolán k poradě o 45 článcích Viklefových. Šlo zjevně o to, aby čeští mistři byli donuceni vysloviti se proti Viklefovu učení. To se však podařilo jen z části. Ve shromáždění konaném 20. května 1408 v domě u černé růže na Příkopě někteří mistři, mezi nimi také Hus, vzpírali se prostému odsouzení článků Viklefových, tvrdíce, že mnohé z nich jsou pravdivé, dobře-li se jim rozumí. Konečně pak učiněno usnesení vyhýbavé, aby žádný člen českého národa článků Viklefových neuznával a nehájil „v jich smyslích kacířských nebo bludných nebo pohoršlivých".

Ujímal-li se Hus Viklefa, neznamená to, že souhlasil se všemi jeho názory, zvláště s těmi, jež se týkaly otázek věroučných. Naopak zdá se, že si zprvu obliboval Viklefa hlavně jen pro jeho horlení proti zlořádům v církvi a snahu o jich napravení. Patrně vlivem spisů Viklefových jeho vlastní činnost mravokárná stávala se ostřejší

a útočnější. Obracela se již přímo jak proti některým tehdejším řádům a zvyklostem, jež Hus po příkladu Viklefově prohlašoval za svatokupecké, tak proti kněžím, kteří se dopouštěli takového svatokupectví hromadíce církevní obročí, vymáhajíce peníze za udílení svátostí a pod. Žaloby kněží dotčených opravnými snahami Husovými i jeho odpor proti naprostému zavržení článků Viklefových popudily proti Husovi arcibiskupa, který mu byl dříve přízniv. Ještě v říjnu 1407 byl Hus kazatelem na synodě pražského duchovenstva, ale na červnové synodě r. 1408 již nekázal. Naopak byla tu učiněna usnesení namířená zjevně především proti jeho působení v Betlémě. Bylo tu výslovně zakázáno mluviti potupně o stavu kněžském na kázáních k obecnému lidu a také zapovědělo zpívati nové písničky v kostelích, což se dělo právě v kapli betlémské působením Husovým. Zároveň obnoveno usnesení synody z r. 1406 proti Viklefovu učení o svátosti oltářní a nařízeno, aby každý, kdo by měl opis některého spisu Viklefova, odevzdal jej do sv. Prokopa úřadu arcibiskupskému. Jako jiní mistři odevzdal také Hus v udaný čas své opisy knih Viklefových úřadu arcibiskupskému, ale pět studentů universitních odepřelo je vydati a odvolalo se nepochybně se souhlasem Husovým i jeho přátel z usnesení učiněných na synodě proti Viklefovu učení a spisům k papeži. Hus sám vystoupil proti synodnímu nařízení o svátosti oltářní zvláštním spisem, kde se sice nepřiznával k učení Viklefovu o trvání podstaty chleba ve svátosti, ale ostře odsuzoval předpis arcibiskupův stanovící, co slušelo věřiti o věci té. Také proti zákazu kárati na kázáních k obecnému lidu zlořády v kněžstvu napsal zvláštní spis latinský a pokládaje zákaz ten za neoprávněný, kázal proti kněžím jako dříve.

Napětí, jež z toho ze všeho vznikalo mezi Husem a arcibiskupem Zbyňkem, ještě vzrostlo jejich rozdílným stanoviskem v otázce, jež tehdy nejvíce zaměstnávala mysli západního křesťanstva. Právě r. 1408 se stal vážný pokus o sjednocení západní církve rozdvojené od třiceti let. Jednoty mělo býti docíleno vypovědením poslušnosti oběma papežům, neutralitou. Podle přání krále Václava, získaného docela pro tento plán, Hus a ostatní čeští mistři prohlásili se pro neutralitu, kdežto arcibiskup Zbyněk se svými preláty zachoval věrnost římskému papeži Řehořovi XII. Spatřuje ve stanovisku Husově a jeho přátel porušení povinné poslušnosti papežské stolice, arcibiskup Zbyněk zakázal jim veřejnými listy všechno vykonávání úřadu kněžského a tedy také kázání slova božího. Ale zastancům neutrality dostalo se mocné podpory královy. Protože také většina university složená z cizích mistrů vzpírala se neutralitě, zastávané mistry českými a zvláště Husem, král Václav, chtěje v universitě zjednati vrch přívržencům neutrality, ustanovil dekretem kutnohorským vydaným 18. ledna 1409, aby budoucně čeští mistři ve všech jednáních universitních měli tři hlasy místo dosavadního hlasu jediného, mistrům tří národů cizích pak ponechal dohromady hlas jediný. Tím Čechové na universitě nabyli převahy nad mistry cizími, většinou Němci, zároveň však byl tu valně posílněn opravný směr Husův. Hned potom jiným nařízením královským zakázáno všem poddaným krále Václava a zvláště kněžím poslouchati papeže Řehoře XII., přijímati od něho jakékoli rozkazy a milosti a odváděti mu platy. Poněvadž králova nařízení poslechli sice Hus a jeho přátelé, nikoli však arcibiskup se svými preláty a většinou duchovenstva, dřívější napětí mezi oběma stranami přešlo v zjevnou roztržku. V postě 1409 arcibiskup vydal klatbu na Husa a jeho přátele jakožto stoupence bludů Viklefových a když klatbou stižení nepřestávali vykonávati úřad kněžský a zvláště kázati, zapověděl arcibiskup obecným interdiktem konati služby boží. Ale král, popuzený odporem arcibiskupovým, dal přísně stíhati všechny, kdo podle

zápovědi arcibiskupovy nechtěli konati služby boží, a když někteří preláti a farářové pražští s arcibiskupem odjeli z Prahy, dal zabaviti jejich statky a důchody.

Pokud se arcibiskup hlásil k papeži, jehož neuznávali ani Hus se svými přáteli ani král Václav, byl proti Husovi takřka bez moci. To se změnilo, když počátkem září r. 1409 arcibiskup s veškerým duchovenstvem, odřeknuv se papeže Řehoře XII., přistoupil ku poslušenství Alexandra V., jejž byl zvolil koncil v Pise, sesadiv oba papeže dřívější. Protože tohoto papeže uznávali také král a strana Husova, nemohli mu odtud upírati úřední moc a vážnost. Naopak arcibiskup mohl účinněji zakročiti proti Husovi. Hned na podzim 1409 vypravil poselství do Říma k papeži Alexandrovi a dosáhl toho, že ještě před koncem roku bylo mu od papeže nařízeno, aby jeho jménem zakázal hlásání bludů, zapověděl všeliké kázání mimo kostely kathedrální, kollegiátní, farní a klášterní a všechny, kdo by měli knihy Viklefovy, přinutil k jich vydání, aby mohly býti zničeny. Podle tohoto rozkazu papežského zakázal arcibiskup Zbyněk na červnové synodě r. 1410 hlásati a hájiti bludy Viklefovy, zvláště o svátosti oltářní, zapověděl kázati mimo kostely naznačeného způsobu a nařídil, aby všechny knihy Viklefovy jemu odevzdané byly spáleny.

Poněvadž kaple betlémská nepatřila ke kostelům vyňatým ze zápovědi kázání, byl by měl Hus ustati v činnosti kazatelské. Hus však se zápovědi té nepodrobil, nýbrž se s některými jinými členy odvolal k papeži Janu XXIII., jenž zatím byl dosazen na místo zemřelého Alexandra, jak ze zápovědi kázání, tak z nařízeného spálení knih Viklefových. Ale arcibiskup, nedbaje protestů university ani přímluvy královy, dal 16. července 1410 knihy Viklefovy odevzdané jeho úřadu spáliti ve dvoře domu arcibiskupského na Malé Straně a třetí den potom, odebrav se z Prahy do Roudnice, vydal odtud klatbu na Husa a všechny, kdo se spolu s ním odvolali k papeži. Hus ani toho nedbal; se svými přáteli veřejně obhajoval knihy Viklefovy a zápovědi kázání nezachovával. Proto arcibiskup koncem září vyhlásil stížení klatby na Husa (aggravaci). Zatím již také z Říma proti němu zakročeno. Bylo mu nařízeno, aby se do určité lhůty postavil před soud papežský. Marně Hus písemnou žádostí domáhal se u papeže osvobození od povinnosti dostaviti se osobně ke dvoru papežskému. Po projití ustanovené lhůty byla naň v únoru 1411 vydána z Říma klatba pro nestání, jež v březnu toho roku vyhlášena skoro ve všech kostelích pražských. Když pak král arcibiskupa a preláty, kteří se zdráhali dáti náhradu vlastníkům spálených knih Viklefových, stihal zabavováním jejich statků, vyhlásil arcibiskup znova interdikt na Prahu. Král však přísnými tresty nutil duchovenstvo, aby konalo služby boží proti zápovědi arcibiskupově, jíž Hus a jeho strana, prohlašujíce ji za nezákonnou, vůbec nezachovávali, a posléze samého arcibiskupa přiměl k ústupu. Podav se počátkem července ve svém sporu s Husem na výpověď královu a jeho rad, zrušil podle této výpovědi interdikt, ale, zdráhaje se splniti jiná její ustanovení, odešel z Prahy k bratru krále Václava Zikmundovi, králi uherskému a tehdy již také římskému, a zemřel cestou koncem září 1411.

Smrtí arcibiskupa Zbyňka byl sice ukončen jeho spor s Husem, nikoli však Husova pře u dvora papežského. I v ní však nastal brzy potom vážný obrat. Po všechnu dobu svého zápasu s arcibiskupem Hus nepřestával uznávati vrchní moc papežovu, nestavěl se zásadně proti jeho rozkazům. Ještě krátce před smrtí arcibiskupa Zbyňka žádal písemně papeže, aby byl zproštěn povinnosti postaviti se osobně před soud jeho dvora, poněvadž jeho pře s arcibiskupem výpovědí krále Václava a jeho rad úplně byla vyrovnána. Znenáhla však počal se, hlavně zajisté vlivem studia spisů

Viklefových, kloniti k názoru, že církvi není nezbytně třeba papeže a že není povinností křesťanovou ve všem ho poslouchati. A tento názor strhl jej ke skutku, jímž se zjevně postavil na odpor moci papežské.

V květnu 1412 byla do Čech přinesena bulla papeže Jana XXIII. hlásající kříž proti jeho nepříteli králi Ladislavu Neapolskému a udílející odpustky každému, kdo by se války proti králi Ladislavu účastnil nebo na ni přispěl. Když papežští vyslancové počali v Praze docela po kupecku prodávati odpustky, Hus veřejným kázáním na universitě 7. června 1412 vystoupil proti bulle papežské a také ve svých spisech a kázáních ostře se vyslovoval proti odpustkům. Tu povstala proti němu sama theologická fakulta pražské university vedená mistry Stanislavem ze Znojma a Štěpánem z Pálče, kteří zřeknuvše se názorů dříve tak horlivě zastávaných, z přátel Husových stali se jeho nejrozhodnějšími odpůrci. Z jejich podnětu dal král Václav v červenci 1412 na valném shromáždění university vyhlásiti zákaz 45 článků Viklefových a šesti dalšími články sestavenými od doktorů theologie odsouditi mimo jiné bludy též zavrhování odpustků. Tento zákaz neměl však valného účinku; Hus a jeho přátelé ani potom nepřestávali hájiti veřejně některé z článků Viklefových.

Leč také papežský dvůr nyní důrazně zakročil proti Husovi. Někdy v červenci vydána na Husa z Říma nová mnohem těžší klatba a brzy potom odtud nařízeno, aby Hus byl zajat, podle církevních zákonů odsouzen i upálen a kaple betlémská aby jako hnízdo kacířů byla pobořena. Husovo odvolání od papeže ke Kristu nezadrželo účinků klatby. Podle ustanovení klatební bully zastaveno někdy v září po celé Praze konání služeb božích, kněží odpírali křtíti dítky a pochovávati mrtvé, a 1. října někteří Němci pražští Husovi nepřízniví podnikli útok na kapli betlémskou, aby vyplnili rozkaz papežský. Nechtěje býti příčinou dalších zmatků, Hus někdy v říjnu odešel z Prahy, kam sice v potomní době ještě několikráte zavítal, ale vždy jen na krátko. Jeho pravidelným sídlem byla po odchodu z Prahy tvrz Kozí u Tábora, kde mu poskytl útulek jeho stoupenec pan Jan z Oustí. Zůstávaje tu s některými přestávkami do jara r. 1414, oddával se Hus s velikou horlivostí činnosti spisovatelské a kazatelské. V tu dobu vznikly jak největší Husovy spisy české, veliký Výklad víry, desatera a modlitby Páně, česká Postilla, t. j. sbírka výkladů na nedělní evangelia, i bojovný traktát O svatokupectví, tak jeho nejdůležitější spisy latinské, traktát O církvi a polemické traktáty proti Stanislavu ze Znojma a Štěpánovi z Pálče. Vedle toho Hus neúnavně kázal nejen na Kozím, kam za ním přicházely zástupy lidu z okolí, nýbrž i na vzdálenějších hradech, v městečkách i po vsích.

Zatím král Václav k naléhání některých pánů českých znova se pokusil o urovnání sporů v českém duchovenstvu. Z jeho rozkazu byla za tím účelem v únoru 1413 konána mimořádná synoda, tu však k dohodě nedošlo, naopak hluboké zásadní rozdíly mezi stranou Husovou a jeho odpůrci projevily se ještě zřetelněji. Zřídil tedy král koncem dubna zvláštní komisi k ujednání smíru, a když před komisí tou strana Husova jevila více povolnosti k přáním královým než její protivníci, vypověděl ve hněvu přední z nich, mezi nimi také Stanislava ze Znojma a Štěpána z Pálče, ze země, dav je vyloučiti z university a zbaviti hodností i důchodů církevních.

Kdežto v Čechách strana Husova počátkem r. 1413 dobyla takto velikého úspěchu, stalo se touž dobou v Římě nové rozhodnutí nepříznivé jejím snahám. Na obecném koncilu, svolaném do Říma papežem Janem XXIII., ale jen nepatrně obeslaném, odsouzeny byly přísně všechny knihy Viklefovy, zakázáno jich čtení a užívání a nařízeno, aby byly páleny. Hus a jeho přátelé se ovšem ani tímto výrokem papeže a koncilu

nedali odvrátiti ani od užívání knih Viklefových ani od zastávání některých článků jeho učení. Hus byl tou dobou již pevně odhodlán nepostaviti se dobrovolně před soud papežův a nepodříditi se jeho rozhodnutí, neboť se v něm ustálilo přesvědčení, že papeži nepřísluší nejvyšší rozhodčí moc ve věcech víry, že ho netřeba poslouchati, protiví-li se jeho rozkazy zákonu božímu, a že papež ani nemůže býti soudcem ve sporu, v němž sám je stranou.

V postavení Husově nastala vážná změna, když se podařilo uherskému a římskému králi Zikmundovi přiměti papeže Jana XXIII. k svolání nového obecného koncilu do říšského města Kostnice a bylo patrno, že tento koncil nebude závislý na papeži jako nedávný koncil římský, nýbrž bude samostatně řešiti životní otázky tehdejší církve, jmenovitě otázku jejího sjednocení a reformy, že bude státi i nad papežem. Protože král Zikmund, jemuž záleželo na tom, aby království české, jehož byl dědicem, očištěno bylo od pohany kacířství, pojal myšlenku pohnouti Husa, který odpíral jíti do Říma, aby se pokusil o své ospravedlnění před koncilem, a dal také s Husem o to jednati, octl se Hus před otázkou, má-li koncilu přiznati ve sporu svém rozhodčí moc, kterou upíral papeži. Důvěřuje slibu Zikmundovu, že mu zajistí nejen bezpečnou cestu do Kostnice a veřejné slyšení před koncilem, nýbrž také svobodný a bezpečný návrat do vlasti, kdyby se nechtěl podrobiti soudu koncilu, Hus rozhodl se jíti pod glejtem neb bezpečným listem Zikmundovým do Kostnice. Doufal zajisté, že se mu podaří přesvědčiti koncil o spravedlivosti své věci, ale byl také hotov podstoupiti třeba smrt za své přesvědčení.

V době, kdy v Husovi uzrávalo rozhodnutí odebrati se na koncil, nepřebýval již na hradě Kozím, který na jaře 1414 smrtí p. Jana z Ústí přešel ve správu pána jemu nepříznivého. Pobyv krátce v blízkém městečku Ústí, odebral se, užívaje pozvání p. Jindřicha Lefla z Lažan, na jeho hrad Krakovec u Rakovníka, kde působil podobně jako před tím na českém jihu. Na cestu do Kostnice vydal se Hus 11. října v průvodu pánů Václava z Dubé a Jana i Jindřicha z Chlumu, ustanovených k tomu od krále Václava, a cestou přes Norimberk dorazil 3. listopadu do Kostnice. První dny byl tu živ zcela svobodně, nejsa papežem ani koncilem nijak omezován. Teprve žaloby jeho českých protivníků na koncilu, mezi nimiž byl také Páleč, způsobily, že koncem listopadu uvržen byl do temného a nečistého vězení v dominikánském klášteře při jezeře bodamském. Tu se Hus po krátkém čase vážně roznemohl, tak že se pochybovalo o jeho uzdravení. Král Zikmund, který Husovi svým glejtem byl zaručil osobní bezpečnost, naléhal sice na jeho propuštění, ale upustil od toho, když mu bylo vyhrožováno, že by se koncil raději rozešel, než by se takto dal omezovati ve svém právu. Ani útěk papeže Jana XXIII., který, byv u koncilu obžalován z nejhorších zločinů, pokusil se tak 20. března 1415 ujíti jeho soudu, nepřinesl Husovi svobodu. Klíče Husova žaláře byly sice odevzdány králi Zikmundovi, ten však neužil této příležitosti k splnění slibu daného Husovi, nýbrž Husa vydal biskupovi kostnickému, který dal jej ještě koncem března odvézti lodí dolů po Rýně na svou tvrz Gottlieben. Tam byl Hus déle než dva měsíce vězněn ve věži, jsa spoután okovy a jen nedostatečně opatřován potravou a nápojem, tak že zase brzy byl stižen rozličnými chorobami. Počátkem června byl však zase převezen do Kostnice a vsazen do žaláře v klášteře Františkánském, v jehož refektáři koncil míval svá zasedání.

Byv již dříve ve vězení rozličně vyslýchán, Hus brzy po svém převezení do Kostnice dostal veřejné slyšení před koncilem, jež mu k naléhání českých pánů vymohl král Zikmund. Ve trojím zasedání koncilu, 5., 7. a 8. června, Hus odpovídal na žaloby

proti němu přednášené, jež byly založeny jak na svědeckých výpovědech jeho protivníků, tak na jeho vlastních spisech. Některé ze žalobných článků byly zjevně nesprávné neb aspoň nepřesné a Hus se proti nim rozhodně ohražoval, k jiným však sám se přiznával, snaže se přesvědčiti koncil o správnosti toho, co mu bylo jako blud vytýkáno. To se mu arci nepodařilo, naopak po skončeném slyšení byl koncilem vyzván, aby všechny bludy, z nichž byl viněn, prostě odpřisáhl, veřejně odvolal a slíbil, že jich nikdy již nebude tvrditi a šířiti. Tomuto vyzvání Hus nevyhověl. Žádal, aby mu nebylo ukládáno odvolávati články lživě proti němu vymyšlené, jichž nikdy netvrdil, ostatní pak byl ochoten odvolati jen tehdy, bude-li koncilem poučen o jich nesprávnosti. Koncil však trval na odvolání prostém a bezvýminečném a tak slyšení nemělo výsledku očekávaného Husem. A také všechny pozdější pokusy jak rozličných členů koncilu tak i Husových přátel pohnouti jej k odvolání byly marny. Na všechny domluvy Hus odpovídal, že jen tenkráte mohl by odvolati, kdyby byl přesvědčen lepšími a mocnějšími důvody z Písma.

Tak po delším marném vyjednávání s Husem koncil přikročil k vynesení rozsudku nad ním. Dříve však učinil rozhodnutí o věci těsně souvisící s jeho pří. Týden po Husově slyšení slavnostně odsoudil novotu, jež byla po odchodu Husově do Kostnice v Čechách zaváděna hlavně působením Jakoubka ze Stříbra s Husovým souhlasem a jež později v dějinách českých nabyla tak velikého významu, rozdávání svátosti oltářní pod obojí způsobou. O tři neděle později, v slavnostním zasedání koncilu ze 6. července 1415, vyhlášeno nejprve odsouzení 260 článků Viklefových a potom přečten rozsudek, jímž Husovy spisy odsouzeny ke spálení, on pak jako zatvrzelý kacíř k ztrátě úřadu kněžského a ku potrestání mocí světskou. Hned potom Hus obvyklým obřadem zbaven kněžského svěcení a jako kacíř vydán v moc římského krále Zikmunda. Na jeho rozkaz byl Hus ihned vyveden za město na popraviště a vsazen na připravenou hranici. V jejích plamenech za zpěvu zbožných písní podlehl smrti.

* * *

Chtějíce si uvědomiti dějinný význam Husův, vzpomeneme nejprve těch jeho činů, jimiž přímo zasáhl v rozličné obory českého vývoje kulturního. Z nich nejznámější je Husova *oprava českého pravopisu*. Již před Husem děly se pokusy o to, aby složitý, těžkopádný, nepřesný a nepraktický pravopis, jehož bylo užíváno v počátcích českého písemnictví, byl přizpůsoben praktické potřebě. Ale teprve Husovu důmyslu se podařilo stanoviti na základě důkladných studií jednoduché a jednotné zásady českého psaní, jimiž se v úpravě Bratří českých dosud řídí nejen novočeský pravopis, nýbrž i pravopis jiných Slovanů píšících latinkou.

S opravou pravopisu souvisí Husova zásluha o vytvoření jednotné *české řeči spisovné*. Před Husem nebylo jednotného českého jazyka spisovného. Každý psal takřka nářečím vlastním a nejlepší české spisy z doby před Husem byly psány řečí zastaralou, od živé mluvy lidové již valně rozdílnou, těžkou a tvrdou. Hus ve svých spisech upouští od většiny zastaralých tvarů, píše živou řečí svého pražského okolí a toto pokročilejší, lehčí a pružnější nářečí pražské povyšuje na společnou spisovnou řeč národní. Při tom však se rozhodně staví proti porušování čistoty jazykové zaváděním cizích slov, zejména německých, do obecné mluvy, což se dělo zvláště v Praze, kde styk s živlem německým byl nejživější. Jsou známa jeho slova proti Pražanům a jiným Čechům, mluvícím „odpoly česky a odpoly německy“, o nichž Hus praví, že hodni by byli mrskání po příkladu proroka Neemiáše, který slyše, jak dítky židovské mluví odpolu

azotsky a neumějí židovsky, proto je mrskal a bil. Horle proti zavádění cizích slov do češtiny, Hus ve svých četných a objemných spisech českých byl nucen sám si tvořiti vhodná slova česká, aby mohl českou řečí čistě, prostě a srozumitelně vyjádřiti pojmy a myšlenky namnoze velmi nesnadné a složité. Tak Hus může býti nazván předním tvůrcem naší řeči spisovné. Hnutí Husem vzbuzené působilo však i na její další rozvoj a obohacování tím, že dalo podnět ke vzniku velikého počtu významných památek literárních psaných ryzí češtinou. Slohové umění našich nejlepších spisovatelů z doby před naším úpadkem, jako byli Blahoslav a Komenský, podivuhodné bohatství výrazové i tvarové, jímž oplývá český jazyk v jejich dílech, zakládaly se nejen na studiích humanistických, nýbrž i na vlastních vymoženostech domácího vývoje slovesného, oplodněného hnutím husitským.

Také věcně přispěl Hus k *obohacení českého písemnictví*. Kráčeje šlépějemi Tomáše ze Štítného, který v době, kdy se o těžkých otázkách náboženských a filosofických psalo jen latinsky, jal se přes odpor učených kruhův universitních psáti o nich po česku, Hus dal českému písemnictví značný počet rozsáhlých spisů pojednávajících česky o podobných otázkách. Jako většina středověké literatury, tyto spisy Husovy nevynikají původností myšlenkovou, ba ani formální. Naopak víme dnes, že tyto české spisy Husovy stejně jako jeho spisy latinské jsou z největší části pouhým zpracováním cizích předloh, zejména spisů Viklefových, přece však je v nich tolik duševního majetku Husova, tolik míst ryze husovských a proto také ryze českých, že mají velikou a samostatnou cenu slovesnou. Svým obsahem i duchem náležejí ovšem i latinské spisy Husovy české literatuře, jsouce její velmi význačnou součástí. Hus však nejen svými spisy obohatil české písemnictví, nýbrž také dal svou činností podnět ke vzniku rozsáhlé a věcně nadmíru významné náboženské literatury české, kterou zplodilo hnutí husitské. Ač nebyl první, kdo u nás psal o náboženských otázkách, přece můžeme jej právem nazvati vlastním zakladatelem této české literatury náboženské, v níž je uloženo tolik vážné duševní práce našich předků.

Významně zasáhl Hus v kulturní vývoj českého národa také tím, že první vědomě a programaticky uvedl do kostela *lidový zpěv*. V době předhusitské nebylo téměř českých písní kostelních, vyjímaje dvě tři, jež bývaly zpívány jen za příležitostí mimořádných. Zpravidla lid při bohoslužbách nezpíval, nýbrž byl jen trpným divákem. Proto ani nemohly vznikati nové lidové písně kostelní. V tom nastal obrat působením Husovým, jímž lidovému zpěvu zjednán přístup do chrámu. Lid přestal býti pouhým divákem při bohoslužbách a sám se jich účastnil zpěvem své písně. Tím teprve vznikla potřeba lidových písní kostelních a z této potřeby, již Hus sám snažil se vyhověti vytvořením některých písní a po jeho příkladu mnozí jiní, vzešly všechny zbožné zpěvy husitské, které patří k nejkrásnějším květům českého ducha. Odtud vývoj vede přímo k slavným bratrským kancionálům XVI. století a jimi také vrcholí.

Veliká zásluha náleží Husovi o *povznesení českého národního vědomí a zmohutnění českého živlu* v Čechách i na Moravě. Tu sluší vzpomenouti zvláště jeho zásluhy o *znárodnění pražské university*. Tato universita, založená císařem Karlem IV. nejen pro Čechy, nýbrž také pro celou říši římskoněmeckou, v prvé době po svém založení nebyla ústavem národním ani zemským, nýbrž ústavem mezinárodním, po případě říšským. Mezinárodní byla řeč, jíž se tu užívalo — byla to latina, mezinárodní byl duch, jenž tu vládl a mezinárodní bylo členstvo university, profesoři a studenti. Ohromnou většinou byli to příslušníci říše římskoněmecké, mezi nimiž profesoři i studenti české národnosti byli jen nepatrnou menšinou. S tím se shodovalo, že universita pražská

byla rozdělena na čtyři národy, z nichž tři skládaly se vesměs z cizinců, velikou většinou Němců, ke čtvrtému pak vedle Čechů náleželi ještě ti, kdo do Prahy přicházeli z Uher a Sedmihradska, a ovšem též Němci z království českého a z Moravy. Jestliže přes to aspoň v národě českém na universitě Čechové byli živlem skutečně vládnoucím a po čase téměř jedině rozhodujícím, v celku universitním byli zatlačováni docela do pozadí ostatními třemi národy, složenými většinou z Němců. Z této veliké číselné převahy Němců nad Čechy na universitě pražské plynula přirozeně i rozhodná jejich převaha ve správě university, v universitních úřadech. Jí bylo dáno vůdčí postavení Němců na universitě také ve vědách, jež bylo podporováno i tím, že byli mezi nimi mužové přišlí z krajů starší kultury.

Tyto poměry na universitě netrvaly však dlouho. Kdežto zakládáním nových universit v sousedství Čech ubývalo německých profesorův i studentů na pražské universitě, čeští mistři rozmnožili se tu po čase tak, že jich bylo poměrně mnohem více než mistrů německých, kteří universitu ovládali. A také svou vědeckou činností domáhali se na universitě stále většího významu. Ačkoli ještě počátkem století XV. mezi veškerým členstvem pražské university český národ byl jen nepatrnou menšinou, ačkoli rozdělením university na čtyři národy, z nichž tři národy německé požívaly při volbách universitních a při rozhodování společných záležitostí celé university tří hlasů proti jednomu hlasu českému, udržován byl v područí Němců, mezi těmi, kdo na universitě působili jako učitelé a na nichž závisel její vědecký význam, Čechové počtem i zdatností vynikali tak, že vtiskovali universitě, jazykem latinské a většinou svého studentstva německé, silně český ráz. Bylo tudíž přirozeno, že vznikla mezi českými mistry myšlenka, aby se obrátil dosavadní poměr mezi národy na universitě, aby rozhodující moc byla odňata národům cizím a přiznána národu českému. Není známo, kdo první byl původcem této myšlenky, ale jisto jest, že se Hus velmi horlivě přičiňoval o její uskutečnění, že pro ni působil jak mezi mistry universitními, tak mezi svými přáteli u dvora králova, tak že zásluha o její konečný úspěch náleží především jemu. Úspěchu toho bylo dosaženo slavným *dekretem kutnohorským* z 18. ledna r. 1409, jímž národu českému na universitě přiznány tři hlasy, ostatním národům dohromady ponechán hlas jediný.

Ke vzrůstu a posilnění národního vědomí Čechů přispěli Hus a hnutí jím vzbuzené ještě jiným způsobem. Z přesvědčení, že Husem národu českému byla zjevena pravda boží skrytá jiným národům, vyvinul se u jeho stoupenců záhy názor, že Čechové jsou národ od Boha vyvolený k tomu, aby jeho pravdě dopomohli k vítězství, že jsou „boží bojovníci." Tím český nacionalismus vyrostlý z odporu proti němectví tísnícímu Čechy v jejich rodné zemi nabyl nejen mystického zbarvení, nýbrž i úchvatné síly. Po čase dostavilo se přirozeně ochabnutí a když reformací Lutherovou vyrovnán byl hluboký rozpor náboženský mezi národem českým a německým, ochladl valně odpor Čechů proti němectví. Ale přesvědčení, že Čechové před jinými národy poznali pravdu boží, udržovalo se v národě českém až do převratu bělohorského, posilňujíc jeho národní sebevědomí.

Nejmocněji však zasáhl Hus ve vývoj českého národa svým *působením na poli náboženském a církevním*. Možno v něm rozlišovati několikerou stránku. Je to především jeho *úsilí o nápravu mravů*, jež Husa nejvíce spojuje s jeho „předchůdci," zvláště Waldhauserem, Miličem, Matějem z Janova i Tomášem ze Štítného. Podle názoru téměř obecného byla činnost těchto mužů podnícena všeobecným úpadkem mravů a především mravní zkažeností duchovenstva, které nastaly u nás, a ovšem také jinde, ve stol. XIV. Skutečně jak předchůdcové Husovi tak Hus sám vyličují tehdejší mravní stav duchovenstva barvami nejčernějšími, a také úřední dokumenty dosvědčují, že v českém duchovenstvu, hlavně v Praze, byly rozšířeny neuvěřitelné zlořády mravní. Nicméně je sotva správné domnívati se, že by zkaženost duchovenstva byla v té době bývala tak hrozná a jmenovitě tak všeobecná, jak se tvrdívá, zvláště pak, že právě v době, jež předcházela hnutí husitské, nastalo v té věci nápadné a náhlé zhoršení. Nářky do mravních nedostatků duchovenstva a zkaženosti církve ozývají se po celý středověk, a to stejně ostře, ne-li ostřeji než ve století XIV. Není tudíž možno hledati příčinu těchto nářků toliko v dočasném úpadku mravní kázně v církvi. Jejich základ tkví jinde, hlouběji, v samé podstatě křesťanské mravouky a v jejím poměru ke skutečnému životu.

Prvotní křesťanství vytvořilo si totiž v duchu učení Kristova, ale zároveň pod silným vlivem pozdní filosofie antické vysoký mravní ideál. Pravý křesťan měl nejen milovati Boha a bližního, nýbrž také odříkati se světa a jeho rozkoší, pohrdati statky pozemskými, přemáhati světské náklonnosti, potlačovati všechny tělesné žádosti, snášeti trpělivě všeliké příkoří, býti chudý, zdrželivý, mírný, pokorný a prostý. Tento mravní ideál, jehož dokonalé uskutečnění spatřováno v osobě Kristově a nejplnější výraz v jeho Zákoně, t. j. v Písmě svatém, přirozeně zůstal toliko ideálem, jemuž nebylo možno zjednati obecnou platnost. Církev, duchovenstvo i lid, odcizovali se mu tím více, čím více se křesťanství šířilo, čím větší a mocnější stávala se církev. Církev

středověká nebyla chudá a pokorná, jak měla být podle zásad prvotního křesťanství, které nepřestávala hlásat; duchovenstvo a lid neodříkali se světa, nezhrdali pozemskými statky, nepotlačovali svých tělesných žádostí, nepřestali býti lidmi s lidskými vášněmi a slabostmi. Církev sama valně slevovala s přísných mravních zásad z doby prvního křesťanství, činíc povážlivé ústupky skutečnosti a životu, smiřujíc se příliš ochotně se světem, který měla potírati. Ale mravní ideál starokřesťanský, jejž aspoň v theorii církev sama nepřestávala uznávati, neupadl nikdy dokonale v zapomenutí a znova a znova vyskytovali se mužové, kteří ve jménu toho ideálu horlili proti skutečným poměrům církve a usilovali o jich napravení, o vyrovnání hlubokého rozporu mezi oním ideálem a skutečností. Ale všechny takové snahy, jež ostatně nesměřovaly vždy proti církvi a proti papežství, naopak někdy od papežů samých byly podporovány, nedomohly se nikdy trvalého úspěchu. Naopak církev, dostupujíc znenáhla vrcholu svého vnějšího rozkvětu, ideálu tomu vždy více se odcizuje. Moc a bohatství církve roste, duchovenstvo nabývá nezávislosti, moci i statků pozemských, ale tím patrnější se stává také rozpor mezi jeho skutečným životem a ideálem apoštolské chudoby a prostoty.

Je přirozeno, že zvláště v Praze bohaté, plné kostelů a duchovenstva, naplněné studenty, jež sem ze všech končin Evropy přiváděla universita založená Karlem IV., zavládla koncem XIV. století větší volnost mravů v duchovenstvu i lidu, že tu byla úrodná půda pro všeliké neřesti mravní, o jejichž existenci nedovolují pochybovati neklamná svědectví úřední. Je také přirozeno, že se právě zde živěji než jinde pociťuje naznačený rozpor, a že právě zde je tolik porozumění pro hlasy vytýkající církvi, že se odcizila svému prvotnímu ideálu, horlící proti obecné zkaženosti mravní, zvláště pak proti znemravnělosti duchovenstva, a doporučující návrat k přísným zásadám církve prvotní, apoštolské, k čistým předpisům Zákona Kristova. To je hlubší smysl mravokárné činnosti jmenovaných předchůdců Husových i Husa samého. Kdežto však činnost Husových předchůdců, zasáhnuvši jen malou část národa českého, byla by nepochybně zanikla bez trvalého účinku, Hus svým působením dosáhl toho, že úsilí o napravení mravů, o mravní obrodu lidí v duchu starokřesťanského ideálu a Kristova Zákona stalo se základním bodem programu, o nějž český národ dal se v zápas s celým téměř světem křesťanským. Známé artykule pražské, které jsou výrazem toho, oč všichni stoupenci Husovi svorně usilovali, hlásají, aby „všichni hříchové smrtelní a zvláště zjevní a jiní neřádové Zákonu božímu odporní“ v každém stavu byli staveni a kaženi, a dále, aby kněžím nad všelikým zbožím tělesným „neřádné panování odjato a staveno bylo, a aby podle evangelia nám příkladně živi byli a navedeni byli k stavu Kristovu a apoštolskému“. Těmito články husité, následujíce příkladu Husova, přibližili se k přísným zásadám prvotní mravouky křesťanské, k povrženému mravnímu ideálu církve apoštolské, k předpisům Zákona božího, jehož bojovníky se hrdě nazývali. A o zachování těchto zásad dbáno s neúprosnou horlivostí. Je známo, že husité, kdykoli dobyli některého města, ihned zrušili veřejná místa, sloužící volné lásce, ano, že zrušení jich ukládali nepřátelům za podmínku příměří. A nejen cizoložství, nýbrž i tanec patřil ke smrtelným hříchům, jež bez milosti měly býti trestány. Rovněž zásada, že kněží nemají světsky panovati, že mají býti chudí, od husitů přísně byla zachovávána. V pozdější době slevili ovšem husité mnoho z těchto přísných puritánských zásad, horlivost mravní mezi nimi ochabla a zlořády, proti nimž se tak neúprosně obracelo hnutí husitské ve svých počátcích, pronikly i do jejich řad. Ale vysoký mravní ideál, jejž

husitství přejalo od Husa, nezanikl ani mezi pozdějšími jeho stoupenci nikdy docela. Naopak v Jednotě bratrské ožil v plné síle a ryzosti. Jednota bratrská v prvém období je zajisté nejdokonalejším uskutečněním mravního ideálu starokřesťanského, ideálu křesťana chudého, pokorného a prostého, křesťana, jenž vytrvale potlačuje všechny náklonnosti tělesné, jemuž svět je jen místem utrpení a přípravou pro lepší život, křesťana, jenž se odříká světa a žije takřka mimo svět, jemuž nejvyšším vzorem a pravidlem života je Kristus a jeho Zákon jediným zákonem. V tom Jednota znamená dovršení mravně reformního úsilí Husova, ovšem dovršení, jemuž sice nelze odepříti uznání a úcty, o němž však dlužno vyznati, že v něm bylo skryto vážné nebezpečí pro kulturní i politický vývoj našeho národa, jemuž jistě nebylo by bývalo na prospěch, kdyby asketické zásady zakladatelů a prvních členů Jednoty byly trvale ovládly nejušlechtilejší jeho část. Na štěstí ani Jednota nedovedla trvale vzpírati se skutečnému životu. Dříve než dospělo ku konci slavné století, které zrodilo husitství i Jednotu bratrskou, Jednota se smířila se světem. Vzdala se vědomě příkrých zásad, jejichž zachovávání bránilo jí zasahovati činně do veřejných poměrů národa, a zjednala si tak možnost zúčastniti se jeho života kulturního i politického a státi se v něm činitelem nad jiné významným. Leč ani potom Jednota nepřestala se vyznačovati přísností a opravdovostí mravní, uchovávajíc po té stránce až do svého zaniknutí nejvěrněji dědictví Husovo. Ostatní náboženské strany české, vzešlé z hnutí husitského, nedovedly zachovati dědictví to stejně ryzí, přece však ani ony nezpronevěřily se mu docela. I mimo Jednotu bratrskou setkáváme se po všechnu dobu potomní mezi Čechy pod obojí se stopami mravní přísnosti a opravdovosti, jíž se nepřestávají vyznačovati ani tenkráte, kdy na ně nejvíce působí vliv cizích směrů náboženských. Není pochyby, že to bylo na prospěch celkové mravní úrovně národa ještě v době, kdy národ většinou byl již odcizen mravním ideálům starého husitství.

S úsilím o reformu církve v duchu původní mravouky křesťanské a Zákona Kristova pojí se u Husa jako poněkud také již u jeho předchůdců *snaha o reformu tehdejšího církevního zřízení* vytvořeného historickým vývojem předešlých století, ale nesrovnávajícího se s představou církve apoštolské a se Zákonem božím, snaha o změnu celého způsobu papežské vlády nad církví. Toto církevní zřízení, tato vládní soustava papežská nebyly dávného původu. Jejich počátky spadají do století XIII. a teprve v stol. XIV. plně se rozvinuly. V starší době jednotlivé části církve, zvláště vzdálenější Říma, požívaly téměř úplné samosprávy a moc papežské stolice nad nimi projevovala se jen zřídka ve věcech většího významu nebo zásadní důležitosti. Papežové nevměšovali se v jejich vnitřní správu obsazováním církevních úřadů a obročí, rozsuzováním drobných sporů mezi duchovenstvem neb o věci duchovní, vymáháním daní na duchovenstvu nebo vykonáváním jakýchkoli práv příslušejících biskupovi a jiným místním úřadům církevním. Vše to začalo se větší měrou teprve ve XIII. a zvláště XIV. stol. Tak bylo i u nás. Ve starší době biskupové čeští bývali dosazováni takřka pouhou vůlí knížete, od počátku XIII. st. pak bývali voleni kapitulami svých kostelů, ve století XIV. však se stává pravidlem dosazování českých biskupů od papeže. Ve starší době nebývalo zvykem, aby papež zasahoval do voleb opatů v českých klášteřích, ale za doby Husovy celá řada bohatých klášterů v Čechách dostávala zcela pravidelně opaty jmenováním papežským. Ale také nižším církevním úřadům a obročím v našich zemích věnovali papežové XIV. století podivuhodnou péči. Kdežto ještě v XIII. stol. papežové jen výjimečně a z mimořádných příčin svým vlivem zasahovali v obsazování církevních beneficií v Čechách, od polovice stol. XIV. až do doby

husitské na př. všechna skoro kanovnictví, prebendy a hodnosti pražského kostela arcibiskupského byly zadávány přímo papežem. Podobné poměry byly také při jiných kostelech kapitulních a kollegiátních, třeba vliv papežův nenabyl všude takových rozměrů. Dokonce také obyčejným kostelům farním, zvláště na statcích klášterních, dostávalo se někdy cti, že jejich duchovní správcové byli ustanoveni přímo papežem.

Všechno toto zasahování papežské stolice do voleb biskupských a opatských, jakož i obsazování nižších beneficií z moci papežské vyplynulo původně z pohnutek ideálních, jsouc určováno vyššími zájmy církevními a politickými. Ale ve stol. XIV. bylo již zcela běžným prostředkem k získání příjmů, jichž papežové potřebovali na vydržování svého skvělého dvora a svou světovou politiku. Každý biskup neb opat dosazený z moci papežské platil za své jmenování papežské komoře veliké poplatky a ti, kdo dosáhli některého nižšího beneficia milostí papežskou, byli povinni odvésti do papežské komory polovinu ročního jeho důchodu. Podobně platilo se za všeliké jiné milosti (odpustky, dispensy, tituly atd.) rozdávané tehdy velmi štědře papežskou stolicí. Takovými způsoby plynul koncem XIV. stol. z Čech velmi značný důchod do papežské komory. Ale papežové opatřovali si tu ještě jiné příjmy. Jmenovitě dávali tu jako také v jiných zemích vybírati desátek ze všech důchodů duchovenských, což v letech Husova mládí dělo se tak často, že skoro každý rok desetina všech důchodů českého duchovenstva měla býti odváděna do komory papežské.

Papežská správní soustava XIV. století vyznačovala se, jak viděti, jednak přílišnou centralisací, jednak nezřízeným fiskalismem. Obě tyto její vlastnosti nemohly působiti prospěšně na poměry v církvi. Podlamovala se jimi vážnost domácích úřadů církevních a pravidelná církevní správa uváděla se ve zmatek, zároveň pak se ukazovalo, jak daleko se papežství a s ním církev uchýlily od svého původního poslání. Protože také nižší úřady církevní příkladem papežské stolice byly sváděny k finančnímu těžení ze svých duchovních práv, ke kupčení věcmi, které měly býti svaté, všechna církevní správa nabývala rázu svatokupeckého.

Proti tomuto způsobu církevní správy vznikal časem odpor jak v kněžstvu, zvláště nižším, jemuž způsobovala újmu hmotnou, neposkytujíc mu naopak výhod, jakých se dostávalo vyvolencům papežské stolice, tak vůbec u lidí hlubšího cítění náboženského, kteří těžce nesli, že se církev odcizila ideálním zásadám křesťanské nauky, pečujíc hlavně jen o hmotné své zájmy. A tento odpor i plynoucí z něho snaha o reformu církevní správy splývaly namnoze s úsilím o nápravu mravů, o němž dříve byla řeč. To možno pozorovati také na Husových předchůdcích, z nichž zejména Matěj z Janova ve svém velikém díle obracel se ostře proti tehdejšímu způsobu papežské vlády nad církví. Mnohem zřetelněji a rozhodněji však odpor proti němu vystupuje u Husa. Jako v mnohých jiných věcech byl mu v tom učitelem Viklef. Ve shodě s odporem, který se tou dobou velmi ostře projevoval jak v anglickém parlamentě tak u tamní vlády proti nemírnému zasahování papežské stolice do vnitřních poměrů anglické církve a jejímu finančnímu vykořisťování ve prospěch papežské komory, Viklef hlásal, že církvi nepřísluší světské panství, že ve věcech světských stojí král nad papežem, že vymahání platů za udělená beneficia a odpustky je svatokupectví, že by církev neměla míti statky, nýbrž býti chudá jako za časů apoštolských a péči o výživu duchovních že by měl převzíti stát. Později zašel Viklef ještě dále, uče, že papež není hlavou církve, že ke spasení není třeba křesťanu poslouchati papeže.

Toto učení Viklefovo, směřující proti vládě papežově nad světem a proti svatokupecké soustavě církevní správy, nikde v celé církvi nenašlo tolik porozumění a

ohlasu jako v Čechách. Je to snadno pochopitelno. Kdežto jiné země, na př. Viklefova vlast Anglie, ve století XIV. vždy více se vymaňovaly z područí papežské stolice a setřásaly se sebe břímě jejího centralismu a fiskalismu, břímě to stále více doléhalo na říši římskoněmeckou. Na konci XIV. století byly země náležející k této říši finanční soustavou papežské stolice nejvíce vykořisťovány a měly z ní nejméně užitku. Zvláště v Čechách, které byly tehdy politickým a kulturním střediskem této říše, které vynikaly bohatstvím svého duchovenstva a byly nuceny přinášeti zvláště veliké finanční oběti svému příslušenství k církvi římské, pociťovaly se velmi živě všechny její nepříjemné stránky. Jestliže již Matěj z Janova obracel se proti tomu, jak papežové tehdy uživali své moci nad církví, není divu, že protipapežské učení Viklefovo padlo v Čechách na půdu tak úrodnou.

Vedle jiných názorů Viklefových přijal Hus též jeho odpor proti přílišné moci papežově nad církví, proti svatokupecké soustavě církevní správy a posléze i proti samému papežství. Nejostřeji a nejsoustavněji odpor Husův proti tehdejší vládní soustavě papežské je vyjádřen v jeho spise O svatokupectví, zpracovaném podle stejnojmenného spisu Viklefova. Následuje Viklefa Hus přímo nazývá svatokupectvím, že papež vydává mnohá ustanovení pro zisk tělesný proti Zákonu božímu, že své služebníky dosazuje k církevním obročím a důstojenstvím v zemích, jejichž řeči neznají, že nikomu neudělí beneficia, pokud nezaplatil předepsaných poplatků, že biskupy a faráře ustanovuje pro peníze, a opět a opět obrací se proti papežským provisím na církevní beneficia, proti udílení rozličných milostí papežem za peníze. Jestliže tu Hus horlí toliko proti způsobu papežské vlády nad církví, jinde dospívá až k tvrzením, dotýkajícím se samé podstaty moci papežské. Věře s Viklefem, že církev je neviditelná společnost všech věřících předurčených k spasení (praedestinovaných), i zemřelých i žijících i budoucích, Hus učil, že hlavou této církve jest sám Kristus, že ji tudíž nemůže býti papež, o němž nikdo nemůže věděti, je-li předurčen k spasení. Příklady z dějin i z doby přítomné dokazoval, že papeže není třeba k zachování církve. Nezamítal docela papežství, ale věřil, že papež jen tenkráte je náměstkem Kristovým, jehož dlužno poslouchati, spravuje-li se Kristovými předpisy obsaženými v Písmě, Zákonem božím.

Husovo horlení proti svatokupecké soustavě církevní a zvláště toto jeho učení o církvi a papeži vedly na konec k roztržce českého národa s Římem. Po smrti Husově skoro celý národ postavil se proti Římu, vypověděl poslušnost papeži. Tak rázem skoro docela pominul dosavadní mnohostranný vliv papežské stolice na vnitřní poměry církevní v Čechách, rázem přestala tu působiti finanční soustava papežské vlády. V poslušenství stolice papežské zůstávala toliko nepatrná část národa a ani ta nemohla udržovati s Římem styky tak těsné a živé jako v době předchozí, kdy česká církev byla prostě článkem obecného ústrojí církevního. Ohromná většina národa, pobouřená Husovou smrtí, přerušila všechno spojení s církví římskou a stanula skutkem mimo její ústrojí. Ačkoli ani Hus sám ani jeho stoupenci nezamýšleli odtrhnouti se trvale od církve římské a založiti si církev vlastní, skutečným vývojem věcí byli k tomu takřka dohnáni. Protože požadavky směřující k reformě církve, jejichž splnění činili husité podmínkou svého návratu v jednotu s církví a v poslušenství papežovo, byly zavrženy, stoupencům Husovým nezbývalo, než setrvati v odporu proti Římu a zříditi si vlastní správu církevní bez ohledu na Řím. Tak došlo ke zřízení husitských správců církevních, administrátorů, a husitské konsistoře. Poněvadž tito husitští administrátoři a konsistoř nebyli uznáváni Římem, nemohli na něm

býti závislí, neřídili se jeho rozkazy, nýbrž vedli církevní správu strany husitské zcela samostatně. Husité vytvořili si tak skoro bezděky zvláštní církev, jejíž zřízení se celkem shodovalo se zřízením církve obecné, jež však nebyla závislá na Římu, nebyla poddána moci papežské; v tom církev husitská byla církví skutečně národní.

S tímto stavem nebyla spokojena většina národa, jmenovitě mírnější stoupenci směru Husova, jejichž smýšlení a cítění se příčila myšlenka, že by roztržka českého národa s Římem měla se státi trvalou. Jednotná všeobecná církev nepřestala těmto husitům býti ideálem, jehož se nehodlali zříci. Proto neustávali vyjednávati o návrat do církve, od níž se sami byli odloučili. Tím však se husitská církev octla v nerozhodném, polovičatém postavení, které nemohlo míti příznivý vliv na její vnitřní rozvoj. Snaha zachovati si možnost opětného sjednocení s církví římskou ochromovala samostatný vývoj husitské církve a jejích církevních řádů.

Byla však přece mezi stoupenci Husovými strana, která nevyhýbajíc se důsledkům svého vystoupení proti Římu, odhodlala se učiniti brzy po smrti Husově rozhodný krok, jehož se neodvážila většina husitů. Byla to radikální strana *Táborů*. Kdežto husité i ve své odloučenosti od církve obecné zachovávali celkem její církevní řády, Táboři uznávali z nich jen ty, jež bylo možno dokázati již za doby apoštolské, zavrhujíce vše, co vzniklo v církvi pozdějším vývojem. S podivuhodnou důsledností prováděli návrat k řádům prvotní církve. Pro vývoj jejich církevního zřízení bylo zvláště důležité, že, upustivše od zásady apoštolské posloupnosti, zvolili si r. 1420 prostě vlastního biskupa, aby světil a vykonával, co slušelo úřadu biskupskému v duchu prvotní církve. Moc táborského biskupa nebyla ovšem tak veliká jako biskupů katolických, měl však přece významné postavení jako nejvyšší církevní úřad své strany, nemaje nad sebou ani papeže ani jiného hodnostáře církevního. Jiných stupňů hierarchických, ani papeže nevyjímaje, Táboři vůbec neuznávali. Tím bylo ovšem nadobro přerváno spojení Táborů s církví obecnou, s papežstvím. Odboj proti Římu, proti vládě papežské nad českou církví, proti církevnímu zřízení, jak se vytvořilo za posledních století, odboj podnícený vystoupením Husovým a jeho smrtí a provedený vlastními husity jen nedokonale, došel v Táborech důsledného a rázného vyvrcholení. Strana táborská ovšem brzy zanikla. Její moc byla zlomena již bitvou u Lipan r. 1434 a o několik let později byli Táboři úplně potřeni od spojených stran českých pod jednou i pod obojí.

Tou dobou však se již počala tvořiti v národě českém nová strana náboženská, v mnohých podstatných věcech od Táborů rozdílná, ale svým poměrem k církvi římské jim se podobající. Byla to *Jednota bratří českých*. Bratří stejně jako Táboři přetrhli všechno spojení s církví římskou. Dospěvše přesvědčení, že nelze doufati ve spasení tomu, kdo trvá ve spolku s touto církví, odhodlali se po delším váhání založiti si vlastní řád kněžský, zvoliti si vlastního biskupa (1467). Tím se oddělili úplně od církve obecné i od strany pod obojí a stali se církví samostatnou. A tuto samostatnost si Jednota bratrská zachovala po všechnu dobu potomní beze všeho kolísání a nerozhodnosti. Jako Táboři měli také Bratří církev skutečně národní, nepodřízenou v ničem mocnostem cizím, požívající úplné samosprávy. Jestliže v Táborech vyvrcholil český, Husem podnícený odboj proti Římu, Jednota bratrská toto dědictví zachovala neztenčené, jsouc církví zbudovanou na základech učení křesťanského, dokonale zorganisovanou a při tom naprosto samostatnou, úplně odloučenou od společenství s církví římskou a s papežstvím.

Ale i v ostatní straně pod obojí, mezi vlastními husity, nekonečné a stále marné vyjednávání o úplný smír s církví římskou živilo touhu učiniti konec veškeré ne-

rozhodnosti a poloviČatosti, odvrátiti se nadobro od Říma. Mocné posily dostalo se těmto snahám reformací Lutherovou, jejímž působením záhy také Čechy byly zasaženy. Vlivem a příkladem luterství vzmáhá se odtud ve straně pod obojí snaha vykročiti rázně z dosavadního nerozhodného stavu a zříditi si církevní organisaci zcela samostatnou, na Římu nezávislou. Pokusy o uskutečnění tohoto úmyslu se sice dlouho nedařily, jsouce mařeny energickým odporem českých králů z rodu habsburského, ale na konec přece domohly se plného úspěchu. Slavným majestátem cís. Rudolfa II. na svobodu náboženskou z r. 1609 zjednána byla možnost, aby všichni, kdo se v Čechách hlásili k památce Husově a přijímání pod obojí, počítaje v to i Bratří, tedy ohromná většina národa, volně a otevřeně sestoupili se v církevní společenství řádně zorganisované, zcela samostatné a na Římu nezávislé. Tak skoro dvě stě let po smrti Husově většina českého národa v jeho duchu dospěla k vytvoření jednotné a samostatné církve národní, jež se hlásila k hlavním zásadám jeho učení, namnoze ovšem přetvořeným rozličnými vlivy jinými. Tato samostatná církev česká neměla však dlouhého trvání; byla smetena převratem bělohorským, jímž násilně obnovena dřívější jednota českého národa s církví římskou.

Úsilím mravně opravným a odporem proti svatokupecké soustavě papežské vlády a proti papežství vůbec není vyčerpán obsah Husova působení na poli náboženském. Má ještě složku jinou, která se dotýká více *theoretické stránky života náboženského* a vůbec duchovního a která zjednává Husovi význam nikoli nepatrný v obecném myšlenkovém vývoji lidstva. Je známo, že všechno myšlenkové úsilí středověku směřovalo k tomu, aby církevní nauky, které byly pokládány za nedotknutelné a svaté, byly uvedeny v souhlas s poznatky filosofickými, přejatými z antiky. V tom vykonala středověká školská filosofie, scholastika, ohromný kus duševní práce, ale na konec bylo ji přiznati, že vytčeného cíle nelze dosíci, že pravdivost dogmat nelze dokázati, že církevní učení nelze smířit s poznáním rozumovým. Z toho však nebylo odvozováno, že by se nemělo věřiti těm článkům, jež se nedají srovnati s rozumovým poznáním. Naopak hlásáno, že věřiti církevním dogmatům, ať je lze rozumově dokázati či ne, je prostě povinností křesťanovou. Dospěvši k tomuto stanovisku, školská filosofie středověká vždy více upadala, přecházejíc v plané spekulování, v pouhé pohrávání s pojmy bez skutečného významu. Zároveň stávala se překážkou myšlenkového pokroku, protože svým stanoviskem k církevním dogmatům stavěla se proti vážnému úsilí o poznání pravdy a posilňovala neomezenou moc církve v oboru myšlenkovém. Proti této neplodné filosofii školské dostavuje se časem odpor na rozličných stranách. Jejími odpůrci byli také nejznamenitější předchůdcové Husovi Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova i Tomáš ze Štítného. Povrhujíce prázdnými hříčkami tehdejší školské filosofie, tito mužové vroucím a hlubokým uvažováním snažili se dojíti pravdy o základních článcích učení křesťanského. Tím se již tito předchůdcové Husovi dostávali někdy v rozpor s církevními naukami tehdy obecně uznávanými, ale myšlenka, že by se proto měli vzepříti svrchované autoritě církevní, byla jich vzdálena. Sám myslitel v theorii tak odvážný jako byl Matěj z Janova ve svých spisech opět a opět prohlašoval, že jest ochoten podrobiti se rozhodnutí církevní vrchnosti, kdyby v jeho spisech bylo shledáno něco, co by odporovalo učení obecné církve. A tuto ochotu dokázal skutkem. Odvolal z nátlaku církevních úřadů veřejně některé části svého učení, ač jistě nenabyl přesvědčení o jejich nesprávnosti.

Teprve Hus se odhodlal podstoupiti za své odchylné názory zápas s nejvyšší mocí církevní a setrvati na nich přes všechen její nátlak. Tyto názory Husovy nebyly

původní, nejdůležitější z nich, které byly příčinou jeho roztržky s církví, byly přejaty od Viklefa, jehož učení obracelo se netoliko proti rozličným řádům církevním, nýbrž i proti theoretickým základům papežské vlády nad světem, ohrožujíc tak samu podstatu katolického názoru světového, vůbec pak v pochybnost uvádělo některá základní dogmata církevní. Hus ovšem učení Viklefova nepřijímal slepě, nýbrž je svědomitě zkoumal, upravoval, měnil a zvláště zmírňoval. K některým příliš radikálním názorům Viklefovým Hus vůbec se nepřidal. Jmenovitě nepřijal Viklefova učení o svátosti oltářní, nýbrž se celkem přidržel obecného názoru církevního, nepřijal také všech důsledků Viklefovy nauky o církvi jakožto veškerenstvu předurčených k spasení, ač se jinak k nauce té, jak víme, přidával docela, nepřijal posléze ani zamítavého stanoviska Viklefova k církevnímu umění, nýbrž naopak, maje jemný cit umělecký, věnoval zvláště církevnímu zpěvu mnoho péče. Vše to i jiné odchylky Husovy od učení Viklefova dokazují nejen samostatnost Husova úsudku, nýbrž i nemalou rozdílnost povahy a smýšlení mezi ním a Viklefem, jistě však nestačí, aby Hus mohl býti nazván velikým a původním myslitelem. Nových myšlenek filosofických a theologických v jeho spisech nenajdeme. K učení Viklefovu, z něhož tolik přijal, Hus nepřičinil nic, co by znamenalo pokrok po stránce ideové, ano vracel se namnoze od Viklefa zpět k názorům starším, snaže se jeho učení smířiti s učením obecné církve.

Ale Husovi a jeho stoupencům náleží zásluha, že se ujali smělého a pokrokového učení Viklefova, které by jinak bylo zaniklo takřka beze stopy, a zjednali mu skutečnou platnost v myšlenkovém vývoji lidstva. Nelze-li popírati, že hnutí husitské je skoro nemyslitelno bez Viklefa, je naopak jisto, že teprve toto hnutí pojistilo Viklefovi jeho význam v dějinách světových. Již to je významné, že se skoro všechny spisy Viklefovy, jmenovitě jeho spisy základní, zachovaly toliko v rukopisech českého původu, psaných v Čechách a od Čechů, takže bez nich dokonalá znalost učení Viklefova nebyla by ani možná. Důležitější však je to, že zájem o Viklefa a jeho spisy nebyl by snad vůbec vznikl, kdyby nebylo Husa a hnutí husitského. Spisy Viklefovy, pokud nebyly zničeny, byly by nepochybně odpočívaly klidně v prachu knihoven, kdyby na české půdě nebyly našly nadšené ctitele, kteří neváhali za ně podstoupiti boj, jehož Viklef mocnou ochranou svých příznivců i časnou svou smrtí byl ušetřen, a jeho smělé theorie, které by bez nich byly zůstaly jen theoriemi, uváděti v život. A jestliže Hus celkem myšlenkově nepokročil za Viklefa, nelze to tvrditi o všech jeho stoupencích a následovnících. Zvláště Chelčický a Táboři dospěli ve svých názorech namnoze dále než Viklef a v jejich šlépějích Bratří vybudovali vlastní soustavu theologickou, která sice nebyla naprosto původní, ale také nebyla pouhou snůškou cizích myšlenek, nýbrž jich uvědomělým a namnoze samostatným zpracováním a prohloubením.

Ostatně význam Husův pro duchovní dějiny lidstva není tak v obsahu jeho učení, jako v tom, že za toto učení, které, ač bylo mírnější Viklefova, přece mělo v sobě prvky silně revoluční, podnikl boj s nejvyšší mocí církevní. Nezáleží tolik na tom, co bylo předmětem Husova sporu s církví, jako na sporu samém, na faktu, že se Hus odhodlal proti zásadě neomezené autority církevní hájit právo samostatně myslit a soudit. Ačkoliv i on ještě byl dalek toho, aby odhodil všechna pouta, jež tehdy svírala lidského ducha, znemožňujíce jeho volný rozvoj, ačkoli idea naprosté svobody myšlení byla i jemu cizí, ačkoli, zamítaje autoritu církve, nahražoval ji hned zase autoritou jinou, autoritou Písma, přece jeho stanovisko bylo velikým pokrokem ve směru duchovní svobody. Plného významu historického však Husovo vystoupení proti

LIBRARY

neomezené autoritě církevní nabylo teprve tím, že Hus silou svého přesvědčení, nezlomnou pevností svého karakteru a posléze svou mučenickou smrtí dovedl strhnouti celý takřka národ český, aby za to, čemu on byl obětoval život, podnikl hrdinský zápas s ostatním světem křesťanským.

Tento zápas neskončil sice úplným vítězstvím idei Husových, ale přece dosaženo jím velikého a významného úspěchu tím, že čeští husité, nedavše se pokořiti mocí, přinutili nejvyšší autoritu církevní, jež byla zvyklá žádati naprostou, bezvýminečnou poslušnost ve věcech víry, *k vyjednávání*. Ani smír Čechů s církví, jímž se skončilo toto vyjednávání a jehož formálním výrazem byla basilejská kompaktáta, nepřivedl celý národ český k dokonalému uznání církevní autority. Nejen Jednota bratrská, k níž hlásila se arci jen malá část národa, setrvala v rozhodném odporu proti této autoritě, ale také mezi ostatními Čechy pod obojí, nevyjímaje ani nejmírnějších, nepodařilo se zjednati plnou a neomezenou platnost této autoritě, nepodařilo se přivésti je zase k dřívější bezvýhradné poslušnosti. Zásada, že Boha více sluší poslouchati než lidi, z níž ovšem plyne, že autorita Zákona božího, Písma, je vyšší než autorita církve, papeže, přešla všem husitům českým, i nejmírněji smýšlejícím, takřka do krve a byla základní překážkou jejich úplného návratu do církve obecné. V tomto stanovisku byli ovšem ještě utvrzeni vystoupením Lutherovým. Spatřujíce v učení Lutherově jen dovršení toho, co o sto let dříve byl hlásal Hus, čeští pod obojí většinou ochotně poddávali se jeho vlivu. Neodolala mu ani Jednota bratrská, u níž některý čas silně vystupuje snaha přizpůsobiti své učení nauce Lutherově. Později se Jednota uzavírá vlivům luterským, snažíc se úzkostlivě zachovati si bývalou svéráznost, za to však od konce XVI. stol. vždy více podléhá mocnému vlivu reformace švýcarské, učení Kalvínova. Přes to Jednota nikdy docela neutonula v kalvínství, nikdy se nevzdala starých základů své vlastní církevní theorie i prakse.

Mnohem větší účinky měl vliv luterské reformace na ostatní stranu pod obojí. Jeho působením nastalo tu hluboké rozdvojení. Menší část někdejších husitů postavila se ne bez přičinění vlády, nepříznivé všem náboženským novotám, proti učení Lutherovu, a nejen odmítala vše, co se nesrovnávalo se starými řády husitskými, jen málo odlišnými od řádů katolických, nýbrž i těchto husitských zvláštností se znenáhla vzdávala, sbližujíc se vždy více s církví katolickou, až se jí posléze skoro docela poddala. Na rozdíl od těchto starověrných pod obojí, staroutrakvistů, většina strany pod obojí nejen z vystoupení Lutherova čerpala podnět k úsilí o vytvoření samostatné, na Římu nezavislé organisace církevní, nýbrž ochotně přijímala i ty články jeho nauky, jichž husitství neznalo. Tito vlivem luterství přetvoření pod obojí, jež označujeme názvem novoutrakvistů, ač byli velmi blízcí vlastním luteránům, přece se nestali luterány úplnými, nikdy nepřestali se značně lišiti od pravých luteránů, jakými byli na př. také čeští Němci, protože na jejich názory náboženské, na jejich učení i církevní řády nepřestávaly působiti staré tradice husitské.

Naznačená svéráznost obou hlavních náboženských stran českých, Bratří a novoutrakvistů, jeví se snad nejpatrněji v jejich vzájemném poměru, srovnáme-li jej s poměrem, jaký byl mezi stranami jim příbuznými jinde, zvláště v Německu. Kdežto tam stáli proti sobě luteráni a kalvinisté v krajním nepřátelství, vzájemně se pronásledujíce a potírajíce, mezi českými novoutrakvisty a Bratřími přes četná, namnoze vnějšími vlivy způsobená nedorozumění takového hlubokého zásadního nepřátelství nikdy nebylo. Vědomí společné husitské minulosti sbližovalo obě strany, vedlo je k vzájemné snášelivosti v dobách vášnivých zápasů náboženských tak vzácné. Tím se vysvětluje,

že právě v době, kdy v Německu napětí mezi luterány a kalvinisty dostupovalo nejvyššího vrcholu, mohlo v Čechách dojíti k dohodě novoutrakvistů a Bratří o společné vyznání víry, které r. 1575 jménem *české konfese* bylo předloženo cís. Maxmiliánu II. k schválení. A když se později společnému úsilí obou těchto stran podařilo dobýti si plné svobody náboženské slavným majestátem cís. Rudolfa II. z r. 1609, tato česká konfese, jež sice v podstatě je shodna s konfesí luterskou, přece však obsahuje některé význačné prvky bratrské i husitské, byla uznána za věroučnou normu české církve pod obojí, v níž byli zahrnuti také Bratří. Veliké vítězství, jehož majestátem Rudolfovým dobyly spojené české strany pod obojí, je tudíž významné nejen tím, že potomci starých husitů přinutili přísně katolickou vládu Rudolfovu k uznání svobody svého náboženství, nýbrž také z té příčiny, že jak v boji za tuto svobodu, tak později, když již užívali jejího ovoce, přese všechny neshody plynoucí nezbytně z theoretických a praktických rozdílů mezi hlavními jejich stranami, nepozbyli vědomí svého společného původu z domácí půdy. A národní ráz české církve, vytvořené na základě Rudolfova majestátu, jevil se nejen samostatným, na Římu a jakékoli cizí mocnosti nezávislým zřízením církevním, nýbrž i jistou svérázností jejího učení tkvějící v jeho prvcích husitských a bratrských, jejichž hlavním zdrojem byly myšlenky a zásady vštípené národu českému Husem. I po stránce ideové působil tedy vliv Husův mocně na většinu českého národa až do převratu bělohorského, jímž náboženský a vůbec duchovní jeho vývoj uveden byl na dráhy docela jiné.

S tím se srovnává, že *památka Husova* ohromnou většinou národa, všemi českými stranami pod obojí, svorně byla uctívána až do Bílé Hory a výroční den Husova upálení že našim předkům po všechnu tu dobu byl dnem svátečním. K Husovi se hlásili nejen ti, kdo pokročivše na dráze Husem nastoupené, přerušili všechno spojení s Římem, Táboři, Bratří a později novoutrakvisté, nýbrž i nejmírnější husité, kteří stále usilovali o smír s církví Husa zatrativší. Ano právě zbožná úcta k památce Husově zdržovala tyto nejmírnější starověrné Husity, kteří se v pozdější době od římské církve lišili skoro již jen přijímáním pod obojí, od církve ostatně připouštěným, od úplného splynutí s touto církví. Ještě koncem XVI. století všechny pokusy o sjednocení těchto staroutrakvistů s obecnou církví byly mařeny hlavně tím, že lid nechtěl se zříci památky muže, jenž církvi byl zlořečeným kacířem. Když na počátku vlády císaře Rudolfa II. byl z rozkazu královského svátek Husův vypuštěn z kalendáře, byl za to jeho povolný vydavatel stihán posměchem a opovržením, a kněží husitští, kteří o něco později (r. 1592) odpřisáhli bludy husitské, slibujíce spokojiti se pouhým kalichem, a prohlásili, že chtějí Husa pokládati za kacíře, za jakého jej má svatá církev římská, upadli podle svědectví jednoho z odpřisáhlých v takovou nenávist u lidu, jako by se byli dopustili nejhoršího zločinu. Teprve hrůzy pobělohorské protireformace vyrvaly na dlouho z mysli českého lidu úctu k památce Husově.

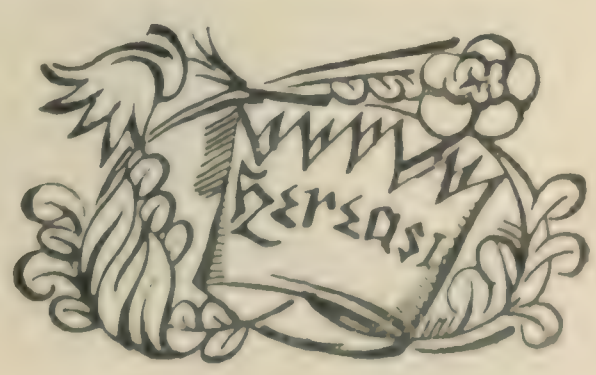

M. JAN HUS

A HUSITSTVÍ

ZA POBĚLOHORSKÉ

PROTIREFORMACE

NAPSAL DR. J. HANUŠ

ovou dobu v nazírání na Husa i na husitství zahajuje vítězství bělohorské, vítězství *katolického* absolutismu a *katolické* protireformace. Protireformace, od počátku vystupující jako reakce proti reformaci, již v druhé polovici XVI. století také u nás ohrožovala vývoj husitství, kulturně tak slibný, zvláště od té doby, kdy bratrství pojalo v sebe hlavní prvky renaisanční. Od vítězství bělohorského, jímž všechen náš život duchovní ocitl se v jejím poručenství, přervala jej téměř docela. Nejhlubší úpadek nejen řeči, literatury a kultury, české, nýbrž všeho, čím projevuje se život zdravého, silného národa, — toť žalostný výsledek panství protireformace v Čechách, jež Dobrovský právem nazval ‚dobou temnoty a mrákot mozku'.

Temnoty ty zastínily i zářivou památku Husovu a všeho, co s ním souviselo. Hus potud ctěný jako ‚svatý mučedník boží', jenž měl své místo mezi zasvěcenými svátky v kalendáři a k jehož poctě skládány nábožné písně, stavěny sochy a obrazy, i Jeroným Pražský prohlášeni za arcikacíře, obrazy i sochy jejich ničeny, zakázáno svátek Husův světiti; kaple Betlemská ‚vyšturmována a zloupena', kazatelna Husova zbořena; hroby Žižkův, Rokycanův a jiných kacířů rozmetány, kalich s týnské věže sňat, husitské a vůbec nekatolické knihy fanaticky pronásledovány a ničeny . . .

Ještě krutěji vítězná protireformace, vedená výbojným papežským legátem Caraffou a nesnášelivým Tovaryšstvem, zasáhla ‚kacíře' živé. Osud majestátu Rudolfova, poslaného hned po vítězství do Vídně Ferdinandovi II., jenž vlastní rukou jej přetrhl, byl zlou předzvěstí všem nekatolíkům, ač vlastní cíl protireformace: *násilné a úplné vykořenění kacířství a kacířů*, z počátku byl zastírán. Od r. 1624 mizejí však poslední ohledy. Již ‚Obnovené zřízení zemské' z r. 1627 prohlásilo za zrušené vše, co svaté Římsko-katolické církvi odporuje, a téhož roku tvrdý mandát vyháněl ze zemí českých všecky svobodné obyvatele, kteří by se nechtěli s panovníkem srovnati ve víře. Kacíř stává se odtud v zemích českých psancem, zločincem. Hrdelní právo Josefa I. prohlašuje kacířství za jeden z největších zločinů, na něž určen trest smrti . . .

Ale nejen mandáty a zákony, dragonády, vězení a mučení, pronásledování a ničení knih, také literatura česká musila sloužiti protireformační snaze: vyhladiti všecko kacířství ze zemí českých. Význačným dokladem toho jest protireformační dějepisectví, s typickým svým představitelem jesuitou *Bohuslavem Balbínem* v čele.

Balbín byl jistě dobrý, upřímný vlastenec. Vlastenectví a souvislá s ním láska k české minulosti a k české řeči povznesla ho vysoko nad jeho spolubratry, zejména nad Koniáše. Ale v názorech o Husovi a husitství zůstal věrným synem svého Řádu. Dokladem toho jest celé jeho historické dílo a zejména *Čechy Učené*. S tohoto jesuitského hlediska celá literatura českého středověku rozpadá se Balbínovi na dvě skupiny: katolickou a kacířskou. Jediná ona budí jeho historický zájem a uznání; této namnoze pomíjí nebo ji zatracuje. Hlediskem tím Balbín se blíží pověstnému Koniášovi. Ale jest přece význačný rozdíl mezi Balbínovými ‚Učenými Čechami' a Koniášovým ‚Klíčem': Balbín nikdy neschvaluje, naopak rozhodně zamítá barbarské ničení spisů nekatolických. Theorie Balbínova jest však stejně nesnášelivá jako Koniášova, zejména k Husovi a k husitství, v němž spatřuje a zatracuje vzpouru proti církvi a papežství, bezbožnost, kacířství, pramen všech běd, jež počátkem XV. století se přivalily na Čechy, zničily kulturní i hospodářský rozkvět zlatého věku Karlova a dovršeny byly ve století XVII. katastrofou bělohorskou i jejími následky. V duchu těchto nazorů vyznívají všechny Balbínovy zmínky o husitských spisech i spisovatelích, jmenovitě

náboženských, nejen nepříznivě, nýbrž rozhorleně a zamítavě. Aby čtenář již prvým pohledem rozeznal zhoubné kacíře od katolíků, Balbín shrnul je ve zvláštní kapitole (IX.), význačné již svým nadpisem: ‚O kacířských spisovatelích jedovatých'. Přesto cítil ještě potřebu omluviti se tím, že nezasluhují chvály, že kacířstvím zničili všecky své zásluhy literární, ba že pouhé jich jmenování poskvrnilo by stránky katolického díla jeho.

Věrným této zásadě Balbín zůstal aspoň při Husovi a Jeronýmovi, jimž v ‚Učených Čechách' nevěnoval ani jediného samostatného řádku, poznamenav, že bylo mu stydno jen jmenovati bezbožníky, kteří zasluhují pouze prokletí. Zmínky o Husovi a Jeronýmovi jsou tudíž vesměs jen příležitostné, nahodilé a krajně nepříznivé, až krutě zatracující: ‚arcikacíř, bouřlivý a způrný duch, bezbožník'... tak Balbín píše o nich všude a plně schvaluje i jejich upálení na hranici. Osud Husův a Jeronýmův sdílí v ‚Učených Čechách' také Jakoubek ze Stříbra, ‚arcikacíř, zločinec nejjedovatější, svedený kacířstvím Viklefistů až do šílenství', a to proto, že byl původcem přijímání pod obojí, Petr z Mladenovic, jenž ‚provázeje Husa do Kostnice, vssál všechno jeho kacířství i jed', Jan Kardinál, Ctibor Tovačovský, Rokycana, ‚nepřítel nejsvětější Stolice římské', původ všeho zla v době Jiřího z Poděbrad, a zvláště Táboři, v nichž spatřuje jen barbarské vrahy a žháře, v jejich kněžích lidi nejzločinnější a nejničemnější atd.

Balbín jest typickým představitelem protireformačních dějepisců a vlastenců českých XVII. a prvé polovice XVIII. století, kteří byli po většině jeho přáteli a žáky. Byl jejich vzorem a pramenem i v názorech o Husovi a husitství. Význačným dokladem toho jest kanovník svatovítský *Tomáš Pešina z Čechorodu,* historiograf moravský.

Jako Balbín, tak i Pešina příkře zatracuje celou reformaci českou, spatřuje v ní jen ‚ohavný rozkol v náboženství, bezbožností nových dogmat i vzrůstem domácích bouří svrchovaně záhubný pro celou vlast'. Hus a Jeroným, vlastní původcové její, slovem i písmem zprotivili se kultu P. Marie i světců, autoritě papežské i obřadům a učení sv. církve a neostýchali se šířiti nejen kázáními, ale i spisy nejbezbožnější a nejzáhubnější i dávno odsouzené nauky . . . (Phosphorus Septiconuis str. 203). A stejně Pešina líčí i odsuzuje také husitství a zejména táborství s Žižkou v čele, ‚slepým vůdcem slepého lidu . . .' ‚potvorou ohyzdnou, kteréž poněvadž ruka lidská zahladiti nemohla, prst boží ji setřel' (Předchůdce Moravopisu).

Tímto tónem psáno o Husovi a husitství od všech historiků protireformačních až po křižovníka *Jana Beckovského* a děkana vyšehradské kapitoly *Tomáše Vojt. Berghauera,* jenž ve své ‚Bibliomachii' tolik horlí proti ‚pekelnému jedu' kacířství, všecky reformátory, od Husa, Jeronýma a Českých Bratří až po Luthera, Zwingliho a Calvina, jmenuje nástroji pekla, rebelly a rouhači proti Bohu, bezbožníky a modláři, přičítá jim nejhorší zločiny, jejich překlady bible zatracuje jako škarteky hodné ohně atd. A nejen od historiků. Také grammatikáři čeští nakaženi posléze touto protireformační nechutí k husitství. Aspoň pověstný *Jan Václav Pohl* historickou souvislost literární češtiny, již porušoval svými ignorantskými a bláhovými novotami, pomlouval jako ‚bezzákladný običeje ňedejších českomoravských bratru a krajinohubnych žižčanu'.

Když takovým způsobem psali o Husovi a husitství historikové, nejvlastenečtější, ale také nejvzdělanější spisovatelé v Čechách, k nimž nejspíše dolehly ohlasy nového západního myšlení, představíme si, jak teprve vyznívaly zmínky méně kulturních a tím nesnášelivějších spisovatelů náboženských postill, zpěvníků, modliteb, životopisů svatých a podobné ‚vzdělavací' literatury, v níž zatracování a proklínání kacířů jest z themat nejoblíbenějších. Místo mnohých dokladů stačí jediný, ale za to nad jiné

význačný, ‚píseň', již missionáři v prvé polovici XVIII. století dávali lidu zpívati při pálení kacířských knih:

Zapalte kacířské bludy, zkazte pekelné obludy,
spalte pohanskou nevěru i každou babskou pověru.
Hořiž, hořiž, Jene Huse, ať nehoří naše duše!
Hořiž, Martine Luthere, čert se o tvou duši dere!
Hořiž ty, Jene Kalvine, ať nás oheň věčný mine!
Hořiž Filip (Melanchthon), Jarolíme, ať se s tebou nekalíme!
Hořiž, Jiří Poděbradský, zasloužils dvě masné facky!
Hořiž, hořiž, Jene Žižka, jak v smůle smažená šiška . . .

Takovými prostředky —
usilováno zohyzditi a tím vypleti památku Husovu i husitství z českého lidu po více než půldruha století. Ale podařilo se to jen z části, zejména tam, kde působil bezprostřední vliv a styk jesuitských kollejí, klášterů a far. Jak hluboko v těchto vrstvách zakořenily se protireformační tradice o Husovi a husitství, význačně dosvědčují ‚Paměti' milčického souseda a rychtáře *Františka Vaváka*, v nichž Husa vzpomínáno jen jako bezbožného kacíře a rozsévače bludů, husitství jako ‚ďábelské vichřice', ‚starých husitů a podobojistů' jako ‚zbujnilých předků, ukrutných mordeřů a paličů . . .' ‚žižkovských drábů' atd. Kam však nepronikaly ony vlivy, tam uchována a exulantskými knížkami opět a opět oživována nejen stará víra, nýbrž i pamět mučeníka kostnického, v němž tajní nekatolíci stále ctili svého ‚zástupce a patrona', a lidová píseň XVIII. století nezapomněla ani na národního svého reka Jana Žižku.

Obrození památky Husovy a husitství v době josefinské.

Nebyla to pouhá náhoda, že obrozování památky Husovy a husitství vůbec děje se zároveň s českým obrozováním kulturním a národním. Pobělohorská protireformace měla hlavní podíl na úpadku české národnosti, řeči, literatury a kultury vůbec. Tím každá snaha obrodná nutně, třeba bezděky, mířila posléze proti protireformaci a jejím osudným následkům. I na rehabilitaci Husa a husitství, jež protireformace snažila se vyhladiti z naší minulosti, musilo záhy dojíti. Vskutku již prvá reakce kulturně obrodná, vyvolaná cizím myšlením vědeckým a náboženským, prozrazuje více snášenlivosti ne-li k husitství, aspoň k nekatolikům vůbec. Český jansenista hrabě *Fr. Ant. Sporck* má již styky s Zinzendorfem a kupuje knihovnu protestantského pastora, takže až podezříván byl z husitství. *Petraschova* ‚Společnost Neznámých' ve svém literárním orgánu ‚Monatliche Auszüge' často se hlásí k náboženské snášelivosti a své čtenáře beze všeho kaceřování seznamuje i se spisy protestantskými, zejména theologickými, ba *Bonaventura Piter*, předchůdce a přítel Dobnerův, přes svou příslušnost k řádu benediktinskému prozrazuje nejen nechut nadšeného učence a historika k protireformačnímu knihoborství, nýbrž pojal již významný plán: sebrati a vydati současné prameny, a to katolické i husitské, ba i táborské, ke ‚kacířství a válkám husitským, jejich původu a vývoji', jímž chtěl závoditi s Cochlaeem. Uprostřed protireformace Piter historik, ač byl členem řádu, tudíž neodolatelně jest poután k husitství a snaží se je historicky osvětliti, k témuž husitství, pro něž protireformace měla jen kletbu a jež chtěla na vždy zastříti zapomenutím.

Vzrůst obrodných snah, posílených teresiánským a josefinským osvícenstvím, sesílil i zájem pro Husa a husitství. Posilovalo jej především samo osvícenství jednak svým úsilím o náboženskou snášelivost a jednak svými snahami proticírkevními. Ve svém boji proti hlouposti a pověře protireformace, proti papežství, hierarchii i mnišství osvícenci spatřovali v Husovi takřka mučedníka za svobodu svědomí a přesvědčení, svého předchůdce nebo aspoň zjev příbuzný a tudíž sympatický (srv. průpovídku šířenou odpůrci o Josefu II.: *Joannes Hus Imus, Josep Hus Ildus*). Méně sympatickými byli osvícenství, projevujícímu vždy tak okázale nechut k theologickým hádkám, k náboženskému násilí a k válkám, stoupenci Husovi a zejména ‚fanatičtí' Táboři.

Jak živý byl v době josefinského osvícenství zájem o Husa a husitství, napovídá celá řada spisů o Husovi a husitství, vyšlých po josefinském uvolnění tisku: ‚Vermischte Schriften des M. Joh. Hus von Hussinecz' (1782 v Lipsku a v Praze u Wolfg. Gerle), německý překlad některých spisů Husových; ‚Neun Sinodal-Reden des M. J. Hus' (t. 1784); ‚Vollständige Geschichte der Hussiten seit der Hinrichtung Johann Hussens bis auf die gänzliche Vertilgung aller Protestanten im Königreich Böhmen' (v Lipsku 1783), jež podle Dobnera pro svůj slibný titul byla dychtivě kupována; ‚Lebensbeschreibungen der drei ersten ausgezeichneten Vorläufer des M. Johannes Huss' od Aug. Zitte a j. Vědecky i historicky nejvýznamnější bylo dílo pražského professora církevních dějin *Kašpara Royka* o koncilu kostnickém, ‚Geschichte der groszen allgemeinen Kirchenversammlung zu Kostnitz' (ve Štýr. Hradci a v Praze 1781—5, IV díly, podruhé 1796; česky přeloženo V. Stachem 1785—86), jež vylíčivši Husa jako mučedníka, zjednalo spisovateli pochvalu osvícenců — Dobrovský významně poznamenal, že Royko ‚zachránil jím čest našeho rodáka' — ale také mnohé polemiky a hněv pražské kapituly, jež spisovatele prohlásila za kacíře a obklopila jej denuncianty.

Vedle osvícenství posilovalo a prohlubovalo zájem prvých našich buditelů pro Husa a husitství také rostoucí jejich vlastenectví. V Husovi spatřovali krajana a vlastence horlícího také pro svůj národ i jeho jazyk a literaturu, v husitství velikou dobu českých dějin, slavnou nepřemožitelnou silou národa i významem světodějným.

Významný pokrok nejen v obrození památky Husovy a husitství v nejširším slova smyslu, ale i ve vývoji názorů o nich představují zejména čtyři naši buditelé vlastenci: *Mikuláš Adaukt Voigt, Fr. Martin Pelcel, Josef Dobrovský* a *Jan Jenik z Bratřic*.

Voigt, příslušník řádu, jest ještě mocně zaujat předsudky protireformačními, zejména Balbínovými. Ale osvícenství se svým úsilím o náboženskou snášelivost a humanitu a zároveň také tendence vlastenecko-apologetické zřejmě mírní protireformační přikrost k Husovi a k reformaci české vůbec, k níž Voigt od počátku váben jest také neodolatelným zájmem historika, hledajícího a milujícího pravdu. Pestrá směs těchto různých vlivů charakterisuje všecky názory Voigtovy o reformaci české, především o Husovi a husitství. První dojem jest až nepříznivý: z kaple Betlemské vyšlo mnoho pohrom pro katolické náboženství a pro celou zemi českou — napsal v jednom článku (v Abhandlungen 1776). Husité, Táboři, Čeští Bratří atd. jsou ‚smutnými doklady' náboženských rozepří a kacířství — pověděl v Abbildungen (II., 67). Jindy jmenuje husity ‚úskočnými hlavami, ježto se opovážili novotami ve věcech víry rušiti ryzost křesťanské nauky a oslabovati její vážnost' (t. II., 17), nebo mluví o ‚neřádu husitském' (v Abhandl. 1776, 368), o ‚zuření husitském proti katolíkům' (Acta Litteraria I., 141) atd. Potud zdálo by se, že Voigt tlumočí, třeba mírněji a bez klatеb, tvrdé názory Balbínovy. Ale podrobnějším ohledáním přesvědčíme se záhy, jaký pokrok názory Voigtovy značí proti Balbínovi, zejména stran samého Husa. Balbín nevěnoval Husovi

v ‚Bohemia Docta' ani jediné samostatné řádky, nechtě svou katolickou knihu poskvrniti památkou arcikacíře. Voigt v ‚Effigies' vypisuje jeho život podle pramenů katolických i nekatolických, zejména i jeho vlastních spisů, dosti obšírně (I., 61—67) a to způsobem po nejedné stránce významným. Již úvodní omluva ‚Effigies' jest charakteristická: ‚Uvádíme-li učence, jehož jméno každému vlastenci musí býti v nenávisti, jenž v Čechách svými bludy a odtud vzniklými nepokoji způsobil strašlivé spousty, neděje se to proto, že bychom jeho bludy chtěli schvalovati nebo jej docela vystavovati za vzor k následování; jeho životopis spíše má býti výstrahou ohnivým a nepoddajným duchům, jak snadno povaha příliš prudká, příliš tvrdošijná samoláska k svým míněním a nevčasná touha, hájiti svobodných názorů s nemírnou odvahou, mohou býti k záhubě nejen vlastní, nýbrž častěji i celým státům, když ducha nesvornosti vnuknou svým spoluobčanům'. Potud ‚Effigies' činí zřejmě ústupek době, pro niž ještě stále v plné platnosti byl Koniášův ‚Klíč' a hrdelné právo Josefa I., trestající kacířství jako nejpodlejší zločiny. Ze slov dalších hlásí se však již patrná reakce proti nesnášelivosti protireformace, zejména i Balbínově, ba přímo obrana Husova, třeba ještě nesmělá: ‚Konečně však, jaké právo měli bychom vylučovati z počtu našich domácích učenců muže, jenž vskutku vyznamenával se rozumem a učeností, protože svého nadání a učenosti zneužil, pravdu a nepravdu pomíchal a posléze docela na bludné cesty se dostal — pro chybu, již měl společně s mnohými učenci všech věků'. ‚Effigies' tudíž zřejmě zamítají hledisko protireformační a nahrazují je hlediskem osvícenským, s něhož lze Husa učence a racionalistu příznivěji posuzovati. S tohoto osvícenského hlediska psán také životopis Husův. Voigt opakuje sice starší výtky o Husově ctižádosti, pýše, způrnosti, schvaluje jeho odsouzení — ale na druhé straně vynáší také Husovu lásku k vědám, horlivost a výmluvnost kazatelskou, vzorný život, nezlomnou stálost a neohroženost, s níž podstoupil smrt, na podiv všech přítomných. Osvícenství a české vědomí Voigtovo překonává tu patrně katolictví a předsudky protireformační a aspoň tuší ne-li historický, tedy čistě lidský a národní význam velikého rodáka, jehož česká horlivost jistě i Voigtovi byla sympatická. Nejvýznačněji proniká toto vlastenecké a osvícenské pojímání Husa na konci stati v ‚Effigies': ‚Hus, jak známo — odporuje tu Voigt německým protestantům, kteří ‚*našeho* Husa vyhlašují za mučedníka své víry' — jen v málo článcích odstoupil od katolické církve, skoro v ničem jiném, než že popíral moc duchovní hlavy církve, zřízení řádových klášterů a některé církevní řády; ani přijímání pod obojí způsobou není jeho vynález'. Myslím, že i v těchto slovech hlásí se snaha vzbuditi k Husovi sympatie u souvěkých osvícenců, jejichž smýšlení ‚bludům' Husovým bylo velmi blízké.

A stejným tónem Voigt v ‚Effigies' i v ‚Acta Litteraria' píše také o přátelích i stoupencích Husových a o husitství vůbec.

Stejné zásluhy o očištění památky Husovy a husitství i o prohloubení názorů o nich získal si také *Fr. M. Pelcel*, jenž tuším mocným vlivem po té stránce působil již na Voigta. Pelcel jest zvláště zajímavým dokladem, jak sympatie a pochopení pro Husa i husitství u našich buditelů vyvíjí se parallelně se vzrůstem vlastenectví a historickými studiemi, jím vzbuzenými. Prvý známý projev Pelclův o husitství neprozrazuje ještě mnoho zájmu. V ‚Prager Gelehrte Nachrichten' (I. 363 n.) vítaje překlad něm. frašky ‚Kníže Honzík' (1771), Pelcel přál si překladu bájek Gellertových a idyll Gesnerových a dodal: ‚Snad by mnohý zapomněl pak na své husitské knihy, jež po většině čítá z dlouhé chvíle a protože psány jsou jeho mateřštinou'. Se vzrůstem národního uvědomění Pelclova a tuším i jeho lásky k dějinám českým roste však i jeho zájem a sympatie

k Husovi a k husitství vůbec. Význačným dokladem toho jest již jeho ‚Kurzgefasste Geschichte der Böhmen' (1774)): ‚Snad enthusiasmus pro vlast — přiznal tu Pelcel v úvodě — svedl mne častěji k příliš velikému obdivu činů našich předků; avšak nesměl by Čech býti hrd na rekovství svého Žižky nebo Prokopa? Ovšem byli to neblazí husiti, ale věřili přece v Krista, ctili jeho svatou matku a sv. Václava, ba Žižka dával si denně v táboře čísti mši; mají tudíž v tom přednost před pohanskými hrdinami, jejichž činy bez ohledu na jejich pohanství vynášeny jsou až do nebes' (str. 6). Již z těchto slov jest zřejmo, jak také Pelcel, právě jako Voigt, ještě silně jest poután protireformačními předsudky proti husitství, ale jak zároveň jeho vlastenectví je význačně zmiňuje, ba probouzí v Pelclovi rostoucí zájem k husitství, vyznívající až apologeticky.

Ještě významnější po té stránce jest obšírná stať o Husovi a husitství ve ‚Kurzgefasste Geschichte'. Sice i zde Pelcel jest ovládán tradicemi protireformačními, zejména Balbínem, neproniká do ideových hlubin reformace české, netuší jejích dalekých a hlubokých kořenů, kotvících v kultuře a v náladě obecně evropské, nechápe jejího epochálního významu; přes to již tato stať znamená veliký pokrok v nazírání na Husa a husitství a její význačné změny v dalších vydáních ‚Kurzgefasste Geschichte' dobře znázorňují, jak Pelcel vlastenec a osvícenec poután jest silnějším a silnějším zájmem k Husovi a k husitství a jak opíraje se o studium pramenů a rostoucí svobodu tisku, odvažuje se více a více projevovati nejen sympatie, ale i obranu Husa i husitství.

Po té stránce význačný jest především Pelclův obraz Husa a jeho reformních snah. V prvním vydání ‚Kurzgefasste Geschichte' kreslen ještě střízlivě, chladně, místy až nesympaticky a nepříznivě, ježto ‚rozsel semeno ke strašným válkám, jež pak celé království uvedly ve zkázu'. I ve vydáních pozdějších Pelcel opakuje leckterou starou protireformační výtku, na př. o Husově národním fanatismu proti Němcům, o jeho pýše, samolibosti, bázlivosti, jež prý ho přiměla k útěku z Prahy atd. Ale vedle stínů jsou v obraze Pelclově také světlé rysy a to velmi význačné, množící se v nových vydáních KG, jež o Husovi píší vřeleji a vřeleji. Pelcel chválí Husovu bystrost, výmluvnost, kněžskou horlivost, přísnost mravů, učenost, nezávadný, asketický život, jímž u lidu nabyl pověsti světce. Kázáními proti neřestem duchovenstva Hus poštval na sebe nenávist jeho a ta i žaloby arcibiskupovy u krále teprve ho přiměly k horlení pro Wiklefa a proti papežům, kardinálům, biskupům. Jmenovitě v Kostnici jsou sympatie Pelclovy rozhodně na straně Husově. Zamítá pověst o Husově úmyslu na útěk, vytýká neslušnost jednání koncilu, s pochvalou, ba s tichým obdivem píše o Husově neohroženém, pevném, velikém charakteru a s patrným dojmem líčí jeho poslední okamžiky. Pelcel nastiňuje již také jádro učení Husova a to hlavně z jeho spisů, protože ‚Hus v celé Evropě vzbudil tolik pozornosti'. V nástinu tom proniká zřejmě tendence apologetická, jako v celém obraze Husově. Patrna zvláště na místě, kde Pelcel vyčítá hlavní příčiny Husova odsouzení: odpor proti křížové výpravě papeže Jana XXIII.; čtení mše, když byl v církevní klatbě; zamítnutí rozsudku papežova a odvolání ke Kristu; nepříznivé vylíčení otců shromážděných v Kostnici (v listě příteli); tvrzení, že moc světská smí si přisvojiti statky duchovenstva; snahu o odstranění svátků a bohatství kněží; kázání proti neřestnému životu duchovenstva; obranu Viklefa, jehož vychvaloval jako světce . . . Pelcel dobře tušil, že tato provinění vzbudí k Husovi spíše zájem a sympatie osvícenských čtenářů, kteří leccos z toho, proč Hus trpěl a zemřel, uznávali za vymoženosti a ideály své doby, za pokrok svého osvíceného věku proti temnému středověku.

O něco nepříznivěji vyznívá soud Pelclův o Jeronýmovi, jehož ohnivá, smělá, útočná povaha značně se lišila od přísného, vážného Husa. Ale i poslední chvíle Jeronýmovy zřejmě dojímají Pelcla vlastence, sympaticky líčí jeho vzepření na koncilu i jeho smrt a temně zobrazuje jeho české odpůrce v Kostnici. Slovem již prvý obraz Husův a Jeronýmův, kreslený s citovým pathosem a s patrnou tendencí apologetickou, nemohl se minouti účinu na české osvícené čtenářstvo.

Novou fási ve vývoji Pelclových názorů o Husovi představuje nám jeho dvojsvazková monografie o Václavu IV. (1788—1790). Vzrůst vlastenectví Pelclova, zvroucnělého josefinskou germanisací, uvolnění tisku a svědomí za Josefa II., vliv díla Roykova a hlavně pilné studium doby Karla IV. a Václava IV. na základě pramenů výpravných i listinných měly přední zásluhu o toto prohloubení a vzroucnění poměru Pelclova k Husovi a k husitství.

Ve zřejmé protivě k historikům protireformačním, kteří vznik husitství vysvětlovali z národnostních třenic mezi Čechy a Němci, zejména na universitě, a z povahy Husovy, již nejneslušnějším způsobem snižovali, Pelcel klade hlavní důraz na úpadek církve a na mravní pokleslost a panovačnost zbohatlého kněžstva s papežem v čele, jež líčí z pramenů v nejtemnějších barvách (str. 147 n., 218, 348). O Husovi vypravuje s netajenými sympatiemi, ukazuje podle van der Hardta, listin a jiných pramenů současných — z nových historiků Pelcel jest zejména pod vlivem Roykova díla o koncilu Kostnickém — na jeho svatý život, horlení pro čistotu mravů, jež bylo vlastní příčinou jeho útoků na kněžstvo mravně pokleslé (480 n., 558); se zájmem vlastence a osvícence referuje o sporu o tři hlasy, o konfliktech s arcibiskupem i papežem, o odporu proti odpustkům atd.

Zejména význačná jest Pelclova obrana Husa proti výtce kacířství. Z prohlášení arcibiskupova i papežského inkvisitora a hlavně z Husova vyznání víry, učiněného r. 1411 — otiskl je ve sbírce listin, přidané ke knize — Pelcel dovozuje, že Hus ‚věřil a veřejně tu vyznal vše, co římská církev věřiti poroučela, že tudíž křivě byl obžalován u papeže a hanebným způsobem viněn byl z bludů, jimž nikdy neučil a k nimž se nikdy nepřiznával. Král Václav a královna Žofie hájili tudíž v Husovi nikoli kacíře, nýbrž dobrého katolíka, avšak *osvíceného* (aufgeklärt) *a z většiny předsudků se vymanivšího*‘ (592). Hus — pověděl Pelcel ještě zřejměji v své rozpravě ‚Geschichte der Deutschen in Böhmen‘ — předsevzal si *osvěcovati* (aufkläreu) své krajany, očišťovati náboženství od pověr a odhalovati lidu svatouškování vysokého kleru (Abhandlungen 1788, str. 289). Co jsem pověděl o poměru osvícenství k Husovi, máme tu zřejmě doloženo.

Pelcel osvícenec dále svaluje vinu za první krvavé události spíše na papeže ‚mit seinem Ablaszkrame‘ (610); upálení Husovo odsuzuje jako ‚vraždu‘ (Mordthat, 636); hájí Husa proti obviňování koncilu v listě, poslaném do Čech, namítaje, že ‚Hus učil, že duchovní nemají se svatými věcmi provozovati lichvu‘, což ovšem prý mnichům, kteří tím vydělávali mnoho peněz, zdálo se velmi hrozným a bezbožným (636 n.); bouře husitské přičítá hlavně katolíkům, v prvé řadě biskupovi litomyšlskému, poštvanému asi Zikmundem a koncilem (637, 644 n.); jednání koncilu proti Čechům odsuzuje nejpříkřejšími slovy: ‚Nutno přiznati, že otcové kostničtí neukázali ani opatrnosti ani politického smyslu ve svém jednání. A jak by to bylo možno od společnosti mnichů? Aspoň bylo by lze nadáti se od učeného kancléře pařížské university Gersona více moudrosti. Ale zdá se, že neměl dosti počestnosti ani lásky k pravdě‘ (675 sl.).

Jaký pokrok názory tyto značí v pojímání Husa a husitství, jest zřejmo. Pelcel po Voigtovi a vedle Dobrovského ve století XVIII. nejvíce přispěl k odstranění předsudků protireformačních a k prohloubení sympatií i názorů na tento epochální zjev

dějin českých. Byl i po této stránce předchůdcem Palackého, jehož mnohý názor upomíná na Pelcla.

Tak zejména i národnostní pojetí Husa a husitství, pronikající z posledních Pelclových zmínek. Již v článku ‚Geschichte der Deutschen und ihrer Sprache in Böhmen' (Abhandlungen 1788) Pelcel položil důraz na národní stránku husitství, spatřuje v Husovi a jeho stoupencích *především vlastence* (Patrioten), kteří ujímali se svého národa cizotou svrchovaně ohroženého, a teprve v druhé řadě náboženského horlitele a reformátora. Podle toho lze usuzovati, že v ‚Nové Kronice České', kde stati o Husovi a husitství vypracovány z nových, dříve málo užitých pramenů a také pod vlivem Dobrovského ‚Geschichte', byl by ještě s větším důrazem vytkl národní živel ve snahách Husových i v husitství, tím spíše, že Kronika v obsahu i ve formě tolik byla prodchnuta vlastenectvím a tendencemi národně buditelskými. Ale tento díl Kroniky nedočkal se již tisku.

S téhož osvícenského a vlasteneckého hlediska Pelcel již ve ‚Kurzgefasste Geschichte' vypravuje také o husitství a husitských válkách velmi obšírně a celkem s politováním. Osvícenec zatracuje ‚šílený' náboženský fanatismus obou stran, jejich theologické hádky, nesnášelivost, mstivost, nelidskost, krveprolévání a pustošení vlasti. Ale vedle stínů Pelcel osvícenec a vlastenec nalézá také jasné rysy a líčí je s patrnou zálibou. Tak Pelcel v duchu své doby zastává se husitské bohoslužby v řeči národní, v níž, podobně jako v přijímání pod obojí, spatřuje tradici cyrillometodějskou (v I. vydání), později vliv slovanského kláštera emauzského, a s vlasteneckou zálibou vypravuje o slavných vítězstvích husitů, která nahnala hrůzy a rozšířila slávu jejich nepřemožené hrdinnosti po celé Evropě. Stejně význačné jsou Pelclovy sympatie k Žižkovi a Prokopovi Holému. Ač se svého osvícenského hlediska odsuzuje Tábory pro jejich fanatismus, krutost, krvežíznivost, zpustošení vlasti, pro odpor proti kompaktátům, o Žižkovi i Prokopovi Pelcel vlastenec píše již v úvodu s patrným obdivem a v textě počítá je k největším hrdinům, vytýkaje však jejich nelidské jednání a zuření proti vlasti. Ve vydáních pozdějších opakuje sice staré výtky o Žižkově krutosti, pomstychtivosti, nenávisti k mnichům, ale přesto s patrnou zálibou píše o nepřemoženém hrdinství ‚tohoto českého reka', o jeho ‚neobyčejném nadání vojenském', charakterisuje rázovitý sloh jeho listů — list Žižkův také v předmluvě ‚Příhod' Vratislavových podal jako vzor ryzí a neporušené češtiny — zaznamenává pověst o Žižkově dubu atd.

Jak veliká osobnost Žižkova zajímala Pelcla, zřejmo také z toho, že v druhém vydání KG přidal dvě listiny týkající se Žižky a později pomýšlel podle pramenů obšírně vypsati jeho život i činy a vydati zároveň celý ‚Vojenský řád Žižkův'. Ještě v letech 90tých Pelcel k tomu účelu sháněl se po pramenech a snesl tolik ‚nového, skoro celý životopis', takže se těšil, že čtvrtý díl Nové Kroniky České bude asi Čechy i Moravany zajímati. Ale do tisku tento díl již se nedostal.

S podobnými sympatiemi, ba s obdivem vylíčen Pelclem také Jiří z Poděbrad. Již Balbín, hlavní pramen Pelclův, nespořil pochvalou. Chválu Balbínovu Pelcel se svého osvícenského hlediska ještě stupňoval, zejména ve vypravování o Jiříkově konfliktu se stolicí papežskou, kde sympatie Pelclovy jsou zcela na straně Jiřího, ‚největšího panovníka své doby'.

Význačná jest nechut Pelcla osvícence k theologické literatuře husitské: ‚Málo jejich spisů dochovalo se na nás — píše ve ‚Kurzgefasste Geschichte' (str. 420) —; nečteme jich a ztracené rádi můžeme oželiti'. A jindy: ‚Jen svými hádkami theologové učinili se známými, spisy jejich se již nečtou'. Jest známo, že stejnou nechut choval k této literatuře také Palacký.

V pojímání Husa a husitství Pelcel jest z nejvýznamnějších předchůdců Palackého a mnoho působil na svou dobu, zejména i na Dobrovského, Cornovu, Jeníka z Bratřic, Jungmanna, Vocela, Havlíčka ba i na samého Palackého.

A stejný význam pro vývoj názorů o Husovi i husitství, zejména po stránce filologické a literárně historické, má také *Josef Dobrovský*. Zájem o Husa a husitství hlásí se u Dobrovského záhy. Z počátku jest to snad jen zájem filologa a bibliografa, na př. když v ‚Böhmische Litteratur auf das Jahr 1779' podává (na str. 132 n.) obšírnější zprávu o ‚zvláště důležitém a vzácném' rukopise z XV. století z knihovny u sv. Václava ve Staré Boleslavi, obsahujícím různé menší spisy a listy Husovy, potud nevydané. Ale tento filologický zájem záhy se prohlubuje a zabarvuje také sympatiemi osvícence a vlastence, na něž působil, tuším, i přítel Pelcel. Již v ‚Litterarisches Magazin' Dobrovský děkuje Kašparu Roykovi, že spisem o koncilu Kostnickém ‚zachránil čest *našeho rodáka*' (III. 140). Tamtéž nejen upozornil na spis ‚Vollständige Geschichte der Hussiten' (v Lipsku 1783), ale citoval z jeho předmluvy, že dějiny doby té, jakkoliv o sobě hrozné, vykazují zároveň ‚velké a vznešené stránky národa českého, mnoho velikých hrdin a státníků, kteří za všech dob zůstanou předmětem obdivu a následování'. Jindy otiskl nápis s hrobu Rokycanova a s desky nalezené v Betlemské kapli, ‚proslavené kázáními Husovými', zajímal se o české exulanty atd., v ‚Abhandlungen' (1788 str. 308) Husa i Jeronýma nazval významně ‚dvěma *českými mučeníky*'. Chápeme pak, proč Dobrovský 27. květ. 1792 z Gottink přes své prohlášení, že o bohemikách nebude psáti, přece jen vypravuje příteli Durychovi, jak v Erfurtu byl mu ukázán osmerkový svazek pergamenový, o němž prý jde pověst, že vyrván byl Husovi, když veden byl na hranici.

Stejný zájem a sympatie poutaly Dobrovského také k Husovým stoupencům v nejširším slova smyslu: ‚Však ti Husitové — psal *česky* v německém listě Zlobickému 15. dubna 1796 — naši dobří předkové, nebyli tak zlí lidé, jak se Jezuiti domeyšleli. Již na jejich kaceřování nic nedáme.' Že Dobrovský takto smýšlel již dříve, dosvědčuje tuším jeho živý zájem o Táborskou kroniku v Rajhradě, již si vyžádal k opsání (viz list Durychovi z 18. říj. 1789), a zvláště jeho kritická rozprava ‚Geschichte der Böhmischen Pikarden und Adamiten' (1788), vyznívající apologeticky pro české ‚kacíře' vůbec a Bratří zvláště.

Nejobšírněji a nejvýznačněji Dobrovský své názory o Husovi a husitství tlumočí ve své ‚Geschichte der böhmischen Sprache und Litteratur', díle, jehož epochální význam v dějinách naší literární historie tkví také v jeho pojetí husitství. Jako v celém tomto spise, tak také ve čtvrté periodě (1410—1526), zahrnující husitství, Dobrovský zajímá se hlavně o dějiny českého jazyka — odtud i nadpis: ‚die man die herrschende nennen kann' —; ale právě tento zájem pro jazyk český, jenž Husem a husitstvím nabyl vládnoucího postavení v literatuře, v bohoslužbě i v životě, spolu s osvícenstvím a vlastenectvím tím rozhodněji vyprostil Dobrovského z předsudků protireformačních, jimiž ještě byli poutáni jeho předchůdci, zejména Voigt a Fr. Faustin Procházka, a prohloubil jeho historické nazírání i hodnocení celé této doby tou měrou, že Dobrovský vedle Pelcla jest nejvýznamnějším předchůdcem Palackého v oceňování Husa a husitství.

V živém zájmu, vřelých sympatiích a hlubším pochopení Husa a husitství shodují se v podstatě všecka vydání ‚Geschichte', leda že charakteristika v knižním vydání prvém (a také v rozpravě) právě svou stručností vyznívá lapidárněji, ostřeji: ‚Českým reformátorem Husem počíná se nová epocha v dějinách národa českého a jeho vzdělanosti,

tudíž i jeho řeči. Všichni nalézají nyní veliký zájem ve zkoumání o starých naukách theologických, o poměrech duchovní moci, jejích hranicích a jejím zneužívání. Z počátku jen magistři a doktorové v Karolinu zanášeli se takovými otázkami, z nichž otázka, navržená Jakoubkem — o přijímání pod obojí způsobou — stala se pak svými následky nejdůležitější. Horleno pro Zákon boží, pro biblické nauky a zamítána vážnost nových ustanovení církevních. Magistři opírali svá tvrzení o výroky bible, tím vzbuzena touha čísti bibli' (Geschichte 1792, str. 130 n.).

Takovým klidným, místy až pochvalným tónem psáno o Husovi všude, ač Dobrovský obmezuje se hlavně jen na to, co se týká jazyka. Tak vytýká Husovu zásluhu o znárodnění university vydáním dekretu Kutnohorského, čímž získal si u části národu nemalou zásluhu a u mistrů velkou vážnost, i jeho účast na nové úpravě bible české; s pochvalou referuje, ovšem jen bibliograficky a filologicky, o českých spisech Husových určených ke vzdělání lidu: o Postille, Výkladu a j., a proti tendenčním nepravdám protireformačním konstatuje jeho zásluhu o českou píseň duchovní. Zvláště zajímala Dobrovského filologa nová Husova abeceda, objevená Durychem ve Vídni. ‚Tedy novým způsobem zásluh stkví se Hus, jímž zavázal si vlast svou', psal 17. června 1789 Durychovi. A v podobném smyslu Dobrovský psal 9. března 1790 Ribayovi: ‚Husovi máme tudíž děkovati také za určitější orthografii, která však jen v některých rukopisech byla zachovávána'. Ještě list Pelclův Cerronimu z 29. listopadu 1798 a list Dobrovského Zlobickému z 1. srpna 1799 a Durychovi z 8. srpna 1799 tlumočí zájem Dobrovského o tuto památku.

A stejným tónem a ovšem také hlavně se zřetelem k dějinám řeči české Dobrovský referuje i o dalším vývoji husitství. ‚Geschichte' z r. 1792 má tu slova zvláště význačná, jichž ve vydání z r. 1818 není: ‚Zákony, listiny a jiné spisy obsahu duchovního i světského skládány nyní častěji a častěji v české řeči. Němci vylučováni jsou ze všech úřadů a němečtí křižáci, táhnoucí do země, hned na hranicích nezdvořile odehnáni. Cizím kupcům zakázáno papežskými bullami dovážeti českým kacířům zboží. Tak Čechové, nejsouce řízeni cizí silou ani lákáni cizím příkladem, počali tužiti své vlastní síly . . .' (str. 134 n.). V husitství Dobrovský spatřuje tudíž počátek emancipace národa českého z vlivů ciziny, jeho kulturní osamostatnění.

Jak veliký jest rozdíl mezi názory Dobrovského a názory jeho předchůdců, zřejmo zvláště z charakteristiky Táborů. Nejen historikové protireformační, ale i Voigt a Procházka se svého katolického a osvícenského stanoviska zatracovali je pro jejich náboženské nauky a hádky a ovšem i pro jejich fanatismus a násilnost. Dobrovský, historik české řeči, v ‚Geschichte' — a to v obou vydáních skoro stejně — klade důraz na jejich a husitů vůbec zásluhy o český jazyk, na jejich péči o českou bibli, o české spisy a písně, o české bohoslužby. Jak zejména tyto byly sympatické Dobrovskému osvícenci, patrno z obou vydání ‚Geschichte': ‚Čechové zrovna nepohrdali bohoslužbou latinskou — píše v Geschichte 1792 — ale většina utrakvistů soudila, že bohoslužba, kde lid rozumí knězi, musí býti působivější (erbaulicher) než bohoslužba, kde kněz jen samému sobě jest srozumitelný'. A ve vydání z r. 1818 poznamenává stejně významně, že ‚krásné to zřízení podlehlo nepřízni latinského kleru' (str. 50).

Jako Pelcla poutá také Dobrovského charakteristická, rekovná osobnost Žižkova, ‚der siegreiche, eifrige', jak nazval ho již v Abhandlungen 1788. Tak 13. dubna 1797 psal z Týna Zlobickému o nálezu několika originálních listů králů a jiných velkých mužů, zejména také ‚našeho strašného Žižky' a Jiskry, a dodal: ‚Tyto dva reky chtěl bych Vám nyní poslati do Vídně asi se 60.000 Čechů, bojíte-li se vskutku Bonaparta'. Dopis prozrazuje sice stopy duševní choroby, ale v takových chvílích Dobrovský mluvíval z hloubi duše.

Stejně zajímala Dobrovského táborská píseň ‚Kdož ste boží bojovníci'. Posílaje 3. května 1789 opis její Zlobickému, Dobrovský poznamenal významně: ‚Jistě krásný pendant k Žižkovu Vojenskému řádu . . . Melodie jest tu také a má slavnostní, strašlivý chod. Husitsko-táborský duch zračí se v každé strofě'. Ještě význačněji Dobrovský vyslovil se o písni — podle Tacita jmenuje ji ‚Taboritarum barditum' — 21. května 1789 příteli Durychovi: ‚bíte, zabíte, žádného neživte, spirat audaciam fanaticorum et furorem. *Placet tamen mihi aestrum poeticum, styli elegantia, animi fervor et alia, quae tibi certe quoque placebunt*'. A týž zájem prozrazuje, třeba střízlivěji, také ‚Geschichte' vzpomínajíc českých listů Žižkových — list Domažlickým Dobrovský otiskl na konci ‚Geschichte' z r. 1818 — i jeho vojenského řádu, ‚či spíše Žižkovy i jeho stoupenců výzvy k svaté válce pro Zákon boží', jak dokládá v ‚Geschichte' 1818, a posléze i táborské písně, jež ‚dýše docela jejich enthusiasticko-válečným, t. j. krutým duchem' (1792).

Nebyl to tudíž jen zájem historika, jenž Dobrovského nutil, aby opět a opět se pídil po hussitikách, jak o tom vypravuje jeho Magazin III., jenž v ‚Bibliothekarische Nachrichten' podává z vídeňské dvorní knihovny seznam latinských rukopisů obsahu hlavně husitského, dále jeho listy na př. Ribayovi o sborníku jennském a zvláště listy Zlobickému a Bandtkemu. Podle listu Zlobickému z 15. dubna 1796 Dobrovský chtěl se ucházeti o místo v Krakově ‚wegen der Bibliothek und propter hussitica ibidem'. Ještě v listě Bandtkemu z 20. září 1826 Dobrovský litoval, že pro horečku nemohl přijeti do Krakova, ježto chtěl si tam prohlédnouti hussitica a to pilněji, než mohl r. 1792.

Voigt, Pelcel, Dobrovský šířili a prohlubovali pochopení i sympatie k Husovi a k husitství hlavně svými spisy. Jinou cestou, ale neméně působivou, bral se k témuž cíli osvícenec a vlastenec *Jan Jeník z Bratřic:* zájem o Husa a husitství budil, šířil a prohluboval svými společenskými styky s vyššími kruhy pražskými a svými ‚Zápisky', sice netištěnými, ale mnoho čítanými a opisovanými.

V intelligenci josefinské sotva bychom našli vřelejšího ctitele Husa a husitství, než byl Jeník. Dostalo se mu za to až názvu ‚táborita'. Již první listy svých ‚Pamětí' věnoval památce M. Jana, ‚Čecha učeného, výmluvného, hluboce smejšlejícího, mravného a pobožného kněze . . .' ‚prvního reformátora církve'. Jeník rozhodně hájí vlastenecké horlivosti Husovy: ‚A kdo se opováží — poznamenal o účasti Husově při exodu Němců z Prahy — milovníka své vlasti proto, že milovník své vlasti jest, odsouditi?' Proces Husův i jeho upálení obšírně a s vřelými sympatiemi vypsal, připojiv i glejt Zikmundův a psaní šlechty české ke sboru Kostnickému. S pietou Jeník sbíral zprávy o uctívání Husově doma i v cizině, shromažďoval a opisoval písně a modlitby na Husa i Jeronýma a Husovy spisy (zejména ‚Provázek třípramenný' z tisku z r. 1545) i všeliké jiné památky, jako pamětní peníze — jeden měl ve vlastní sbírce — nápisy na zvonech a kalíších, pečeti, obrazy Husovy, kostnické památnosti atd. Zvláště zajímala Jeníka ‚vznešená' kaple Betlemská: podal vyobrazení kaple i jejích náhrobních kamenů a nápisů, opsal

fundací na ni učiněnou a s rozhorlením vypravoval o jejím rozbořeni 15. srpna 1786, jež stalo se s velikým nářkem Pražanů a proti vůli Josefově.

Z husitů imponoval Jenikovi vlastenci nejvíce Žižka a Jiří z Poděbrad. Se zvláštním zájmem vypravuje vše, co s Žižkou souvisí: o hrobu ‚tohoto udatného, nikdy přemoženého vůdce' v Čáslavi; o bubnu ze Žižkovy kůže (podle listu Voltairova a Friedrichova); opisuje epitaf jeho, ba i ‚Vojenské neb váleční artikule udatným Táboritům předepsané'. A stejným oblíbencem Jenikovým jest i Jiří z Poděbrad, ‚nejvýbornější, nejlepší a nade všecko nejvzácnější z králů českých, šťastný vítězitel a bojovník nepřemožený'.

Voigt, Pelcel, Dobrovský a Jenik — toť vyvrcholení sympatií a historických názorů o Husovi i husitství v době osvícenské. Ostatní buditelé historikové, *Procházka, Pubička, Cornova,* přese všecko své osvícenství a vlastenectví nedosahují již té historické hloubky ani citové vřelosti, ba prozrazují reakci více méně zřejmou, návrat k tradicím protireformačním, místy i obranu těchto tradic namířenou proti své době.

Osvícenskými historiky byla oživena a očištěna památka Husova i husitství mezi intelligencí v Čechách. Z kruhů těchto šíří se zájem, sympatie i hlubší pochopení také do vrstev spodních, lidových.

Zejména památka národního hrdiny Žižky byla hodně živá a osvěžována zvláště za krvavých bouří selských. Také husitské i bratrské knihy, chované přese vše nebezpečí od tajných nekatolíků, i špalíčkové knížky, podloudně dovážené z exulantských tiskáren, živily tradice husitské a bratrské. ‚Každý Čech — pověděl z vlastní zkušenosti Pelcel v Pamětech — jenž čítá jen české knihy a zná dějiny své vlasti, jest trochu husitou; i některé faráře jsem znal, kteří Husa nezatracovali.' V těchto kruzích pamět Husovu a husitství nebylo potřebí křísit, leda uvolnit a prohloubit. Uvolnění vykonalo josefinství památným tolerančním patentem a josefinskou svobodou censury. Prohloubení dostavalo se znenáhla obrozující se literaturou českou, jež navázala zase spojení mezi intelligencí a lidem a památku Husovu i husitství oživovala i ve vrstvách, kde byla zapomenuta.

Je zajímavo, že mezi touto intelligencí, šířící zájem a pochopení pro Husa i pro husitství, byli dlouho i vlastenečtí kněží: *Ant. Jar. Puchmajer* (óda na Žižku), *Vojt. Nejedlý, Ant. Marek, Jos. Kamarýt* a j. ‚Drahá, věčná památko a slávo, Huse! pro pravdu umučený! Shlédni dolů s nebes okem outrpnosti na soudy vlasti své! Hle, jak po tolika stoletích ještě žijí tyrannové! — psal Kamarýt 20. února 1820 Čelakovskému. Po takových slovech z úst katolického kněze nepřekvapují pak nadšené sympatie spisovatelů laiků: *V. Hanky,* jenž slaví Husa i Jeronýma epigramy a prvý v nové době vydává Husovu ‚Dcerku', a to nejen ‚pro výbornou jadrnost jazyka a obratnou upiatost slohu, ale i pro vznešenost utěšeného obsahu'; *Fr. Lad. Čelakovského,* jenž tajné čtení Husovy Postilly již na filosofii budějovické pykal vyloučením (1819), později napsal báseň o Prokopovi Holém a v listech přátelům vroucně vzpominal ‚nevinného Husa'; *Jos. Kaj. Tyla,* jenž Husovi věnoval svou povídku ‚Dekret Kutnohorský' i drama ‚Jan Hus'; *Jana Eraz. Vocela,* jenž Husa i husitství opěval v ‚Meči a kalichu' i v ‚Labyrintu slávy' atd.

Vůči tomuto nadšení starší i mladší generace buditelské až překvapuje způsob, jakým o Husovi a husitství v ‚Historii literatury české' psal *Josef Jungmann.* Vysvětliti jest tím, že Jungmann, jako často v Historii, tak i ve statích o Husovi a husitství podal mechanický ohlas názorů svých hlavních pramenů: Fr. Faustina Procházky, Fr. M. Pelcla a Dobrovského, nesjednotiv jich organicky. Tím povstala pestrá směs názorů

dosti různých, místy až protichůdných, proniknutá zároveň nechutí osvícence k náboženským sporům, jež umlčujíc i národní vřelost, u Jungmanna jindy tak mocně a význačně prorážející, píše o Husovi i husitství téměř s odporem nebo aspoň s politováním a v tomto smyslu zabarvuje a mírní i to, co přejímá z Dobrovského, a to nejen ve vydání prvém (z r. 1825), nýbrž i v druhém (z r. 1848 n.), kam stati ty přejaty po většině mechanicky a beze změny.

Dojmem tím působí již Jungmannova stručná, prázdná slova, jimiž vysvětluje vznik Husova konfliktu s církví: ‚Zbyněk Zajíc, arcibiskup pražský, nakloněn byl papeži Řehořovi; vysoká škola (pražská) kardinálům. Rozmrzelý arcibiskup vyhlásil Husa rektora s universitou za odtržence a zapověděl jemu mši a kázání. Hus rozhněvaný kázal proti papeži i arcibiskupu, a některé Wiklefové propovědi zastával' . . . A jinde: ‚Jedna z hlavních příčin, pro kterou se Čechové tak volně od římské církve odtrhovali, byla dle Pelclova domyslu řeč latinská v liturgii . . .' Pro hluboké mravní a náboženské pohnutky a cíle husitství osvícenec Jungmann nemá tudíž nejmenšího pochopení, aspoň ani slovem jich nevzpomíná, ledaže v abecedním seznamu spisovatelů jaksi na omluvu připomíná, že ‚Hus sem toliko co literator náleží'.

A táž nechut osvícence činí také z nástinu ‚osvícení', jenž až překvapuje svou stručností i odmítavým tónem, zvláště přirovnáme-li jej k vřelým slovům, jimiž charakterisována doba Karlova. Proti skvělé době této husitství značí Jungmannovi veliký úpadek kulturní, ba husitství připisuje vinu konečného pádu českého jazyka a národnosti: ‚Česká strana, zvláště po vystěhování německých studentů, panující učiněna, ale i spolu vypukl onen divoký boj o národnost českou, s kterým spojil se boj o náboženství . . . Odtud pošlo, že od té doby český jazyk se zvůlí v náboženství takořka vznikal, klesal i konečně padl' (str. 39). Nepřekvapuje pak, když Jungmann době od roku 1409—1419, tak epochální v českých dějinách kulturních, věnoval všeho všudy 11 řádků. A jakých řádků: ‚S počátku XV. století takořka celý národ český oddal se umění bohoslovnímu. Jen bibli a o bibli čteno a psáno . . . Ale přepiatost toho učení pomátla Čechům rozumy, takže vejdouce v roztržky o náboženství sebe vespolek a vlast dlouhým časem hubili. Na universitě učeno obyčejnému tehdáž hloubání v logice a metafysice, svářeno se o malichernosti . . . Málo která hlava probrala se z kalu školního bez potracení přirozeného rozumu'. A stejně Jungmann soudí také o období z let 1419—1471: ‚Národ český byv za Karla tak znamenitý a slavný, pod Václavem vážnost tratiti počal; po smrti pak jeho v šálenství upadl, jakého historie málo příkladů udává. Nejprvé jako hlavničkou pojati viděli na nebi znamení, krvavé a ohnivé kříže a krvavé deště. Jako hladoví vlci na sebe vespolek udeřivše plenili a hubili se ohněm a mečem. Vůdcové jejich byli nazvíce bohomluvci, kteří celý lid potřeštili. Tím toliko vojenské umění vznikalo. Cepy, pokojný nástroj, v náčiní ukrutné vojny obráceny. Cepem sedlák český v jedné minutě osmmecítma i třidceti ran vznesl, pokaždé nepřítele buď zabiv buď omráčiv . . . Čechové toho věku byli k hrůze všem národům, ale pro své novoty v náboženství spolu v ošklivosti takové, že je vůbec za nejhorší národ na celém světě dlouhý čas jmíno . . .' Příkrý tento tón vysvětlíme si snadno tím, že Jungmann celou tuto charakteristiku přejal z Procházkova ‚Commentaria', tolik ještě ovládaného předsudky protireformačními.

Vřelejším a také spravedlivějším k Husovi a k husitství Jungmann se stává teprve v nástinu stavu jazyka českého, kde přidržuje se Dobrovského. Teprve tu dostává se chvály Husovi, jenž ‚reformatorem v jazyku a literatuře tak dobře jako v náboženství slouti může' a spolu s Rokycanou označen tu již jako ‚největší mistr toho věku'

(str. 73 a 80). A stejně vynášeni i stoupenci jeho, že lidu obecnému všecko v známost schválně uvodíce, netoliko Wiklefovy spisy, ale zvláště biblí do češtiny pilně překládali a rozšiřovali (str. 73), že šířili češtinu ve spisech, obřadech atd., takže českému jazyku toho věku přednost dána (str. 74) atd. Také Jednotu, pro niž ve stati o osvícení Jungmann nemá vlídnějšího slova (str. 67), charakterisuje nyní příznivěji.

Na štěstí temný, až protireformační obraz Husa i husitství v Jungmannově ‚Historii' zůstal bez ohlasu. Přičinili se o to zejména Jungmannovi přátelé, básník *Jan Kollár*, literární historik *Pavel Jos. Šafařík*, žurnalista *Karel Havlíček* a zvláště historik *Fr. Palacký*, kteří očistivše památku Husovu i husitství ode všeho, čím porušila ji protireformace, vrátili nám Husa i husitství v plné jeho ryzosti a významu.

Šafaříka evangelika, jenž znal rodinnou tradici o exulantském původu svého rodu, husitism poutal od mládí, vyplněného četbou bible Kralické. Již v Jeně zajímal se o tamní husitský kodex, jejž si excerpoval (viz list Palackému z 22. dubna 1817); ze stoupenců Husových čím dále tím více zaměstnávala jej Jednota a zvláště poslední její biskup Komenský. Zájem ten obráží se zejména v jeho ‚Geschichte der slavischen Sprache und Literatur' (1826). Šafařík ovšem jen stručně tu charakterisuje Husa i husitství, ale kolik vřelosti a porozumění dýše z těchto slov, zvláště přirovnáváme-li je k Jungmannově Historii, jež téže doby vydána: ‚Husitismem začalo v Čechách svítati, když ještě v celé Evropě a zvláště v Německu bylo tma... Jím počíná se nová éra českého národního života a národní literatury. Hus byl prvým bojovníkem za náboženskou svobodu svědomí, s Jeronýmem jsou předními duševními repraesentanty národa. A nemenší jsou jejich zásluhy o jazyk, k němuž všickni husité i Táboři lnuli vřelou láskou'. Takové názory byly téměř epochální v dějinách naší literární historie. A se stejnou vřelostí Šafařík vzpomíná také pozdního výkvětu husitství, Jednoty bratrské. Bratří jsou mu vlastními tvůrci a představiteli zlatého věku české řeči, Kralická bible a Komenský výkvětem tisícletého vývoje české řeči i literatury. Chápeme pak, co Šafaříka do posledních let vábilo k Jednotě i k jejímu duchovnímu otci Chelčickému, jemuž věnoval zajímavou studii (v ČČM 1874);

Šafaříkova vřelá slova o Husovi a husitství zůstala obmezena na nečetné čtenáře jeho německé ‚Geschichte'. Tím hlouběji, zejména ve vrstvách lidových, působil po té stránce *Havlíček*.

K Husovi a husitství vedle literárních vlivů domácích — pilně čítal Pelcla a důvěrně se sblížil s Palackým — i cizích — v listech z Ruska vzpomíná s pochvalou smělých přednášek Bodjanského — vedla Havlíčka celá řada okolností. Bylo to především jeho hluboce založené náboženské cítění a smýšlení, jež v mládí pudilo ho do semináře. Voltaire zvítězil v něm sice nad vírou, ale ne nad náboženstvím; otázka náboženská zůstala Havlíčkovi navždy z hlavních otázek životních. K Husovi a k husitství vedlo dále Havlíčka, ctitele Voltairova, Rousseauova, Lessingova, Herderova a Kantova, jako naše osvícence XVIII. století, jeho smýšlení osvícenské a souvislé s ním přesvědčení o nutnosti náboženské snášelivosti: náboženství jest ‚nejvznešenější dědictví člověka, jež nedá se vnutit ani vynutit'.

A ještě snad více imponovala Havlíčkovi charakterní stránka Husa reformátora. Havlíček často ukazuje, že ‚není moudré, není muže důstojné, ba ani opravdově prospěšné, upouštěti v dobách nepříznivých, v dobách pronásledování od části svého přesvědčení'. Jindy píše o lidech, ‚o nichžto praví písmo, že nejsou živi pouhým chlebem, jimž přesvědčení dodává zmužilosti, aby opření o zásady pravé a spravedlivé vzdorovali mocnějším nepřátelům, nedbajíce mnoho na jejich libovolnou pomstu, starajíce se více o své učení než o své osoby'. A takovým ideálem charakteru jevil se mu Hus, jenž pro přesvědčení dovedl trpět, ba podstoupil i smrt. Přidejme k tomu hluboké národní vědomí Havlíčkovo a dobu, o níž pověděl Šafařík: ‚Hus ne nominetur quidem aut uratur denno!' a pochopíme vřelý, takřka pokrevní poměr Havlíčkův k ‚našemu osvícenému a svobodomyslnému krajanu' Husovi, jehož i Jeronýmův obraz zdobil vždy Havlíčkovo obydlí.

Krásným projevem této vážnosti jest článek ‚Mistr Jan Hus' ve Slovanu 1850 a obrana Husova v Epištolách Kutnohorských proti tradicím jesuitské protireformace, jež prý až posud všelikým spůsobem hleděla pokaliti u našeho lidu jméno a památku Husovu, až se jí podařilo, že muž ten, jenž umřel pro svůj národ a svobodu a kterého ctí vzdělanci všech národů, právě u svého vlastního lidu, pro který tak mnoho učinil a přetrpěl, v neváženosti byl, že se jméno jeho od nevědomé sprostoty jen s jakousi ošklivostí co jméno nějakého zlosyna, kacíře a nepřítele božího vyslovovalo. A z téže vážnosti vyplynula vřelá slova, jimiž Husa doporučil českému lidu: ‚Nám, kteří se snažíme o spravedlivost a svobodu jak duchovní tak i světskou, kteří chceme pravé a čisté, člověka ušlechťující náboženství a poctivou dle vůle lidu a k blahu lidu zařízenou vládu, nám velice na tom záležeti musí, aby se lidu strany tohoto velikého muže, kterého nám všichni vzdělaní a již svobodní národové závidí, oči otevřely, aby náš celý národ v mistru Janu Husovi poznal zase svého nejvěrnějšího přítele a otce, jenž lásku svou k národu českému a k pravdě s největší lidskou cenou, se svým životem, zaplatil. Jako takového ctili jej naši předkové přes 200 let, a jen zase dvoustoletá duchovní a světská despotie mohla tuto zakořeněnou a zaslouženou úctu zničiti. S časem svobody navrátiž se zase stará úcta. Obraz mistra Jana neměl by v žádném obydlí pravého Čecha chyběti, a každý představiž jej mládeži co příklad hodnější k následování, co pravého ctitele Boha a přítele lidu. Nehleďte mnoho na zlostné řeči zaslepených a zaslepenců, kteří vám snad budou Husa dle obyčeje z absolutních časů malovati co kacíře: Bůh jest svědek, že by to jinak stálo s katolickou vírou, kdyby byl každý tak hodný katolík, jako byl Jan Hus! On sice učil, že má kněžstvo odříci se zbytečných statků, kázal proti jejich hrdosti, ctižádosti, lakomství, urputnosti, obžerství atd., prohlásil vybírání platů za udělování svátostí za kacířství, učil, že máme poslouchati více Boha než lidí, a zaplatil to své nebezpečné učení smrtí. Kdo jej proto tupiti chce, budiž tak, tuším ale, že nás bude více, kteří jej budeme za to ctíti.'

A stejně Havlíček soudil také o Husových stoupencích, zejména o ‚bratru Žižkovi.' ‚Proto se nestydím — píše jednou — že mne odpůrcové nazývají husitou, an naši husitští předkové v mnohých věcech velmi rozumně a poctivě smýšleli, a budeme-li se jen jejich chyb vystříhati, zasluhují zajisté dobré jejich stránky našeho následování.' Chybami mínil Havlíček v duchu osvícenství asi nesvornost a fanatismus husitství.

Ale vlastenec dobře vystihl i národní význam husitských válek: ‚Smažte husitskou válku z listův naší historie, i shasneť sláva českého národa. Ta jediná vyváží vše.‘

Co žurnalista Havlíček spíše vycítil a stručně, populárně vyslovil pro český lid, skoro v téže době pro celý národ český, ba pro vzdělaný svět vůbec, vědecky a s obrovským aparátem historickým i filosofickým široce dovodil a přesně formuloval ve třetím díle svých ‚Dějin‘ historik *Palacký*.

Pocházeje z rodu, jenž i za nejtužší persekuce století XVIII. uchoval si živé tradice bratrské, a vychován byv četbou Kralické bible, Palacký takřka od dětství poután byl k husitství. Neuvědomělý zájem ten se ujasnil a prohloubil uvědoměním národním, probuzeným r. 1818, a souvislým s ním zanícením pro dějiny české. Husitství, v němž vlastenec, zanícený Klopstockem, Schillerem, Kantem a Herderem, musil spatřovati takřka ideální dobu dějin českých, vtělení svých ideálů vlasti, cnosti a svobody, již tehdy nadchlo Palackého k plánu veliké tragedie o Husovi, jež však nebyla nikdy napsána.

A tento zájem vlastence a idealisty ještě prohloubilo studium dějin českých, jež Palackého záhy vedlo k četbě L'Enfantovy historie husitství a historických spisů Ludenových, jež o husitství psaly s živou účastí a s obdivem. ‚Aspoň Husitstvo — psal Palacký 1822 příteli Kollárovi — budu-li živ, jistě popíši. Jest se čemu hněvati, jak málo se té slavné krajanov našich zdoby doma i venku šetří.‘

Nadšení toto, ale zároveň také hlubší pojetí a vřelou apologii Husa i husitství, ovšem v duchu rozpravy hlavně po stránce národní a literární, tlumočila již rozprava ‚An- und Aussichten der böhmischen Sprache und Literatur‘, napsaná téhož roku: ‚Za Husa posavadní strany národní — česká a německá — staly se také stranami náboženskými a vypukly veliké boje, když Kostnický sněm uznal za dobré, smělost obou vůdců české strany potrestati hranicí; husitské války pod nepřemoženým Žižkou nebyly jen náboženské, nýbrž i národní.‘ Osud ostatních Slovanů v Německu, jež německá ozbrojená moc, provázená osadníky a missionáři, buď vyhubila neb poněmčila, jest Palackému dokladem, že tato národní horlivost nesmí býti považována za přehnanou a fanatickou. ‚A byla-li žárlivost na vlastní národnost zločinem v oněch temných dobách, kdo směl by se opovážiti v našem osviceném věku zvednouti první kámen na ony provinilce?‘ Taková slova o husitství a pro husitství nepromluvil u nás dotud nikdo. A neméně zajímavé jest také pojetí husitství jako hnutí v podstatě *národního*. Palacký tomuto pojetí zůstal věren až do let šedesátých, do konfliktu s Höflerem.

S téhož hlediska Palacký tehdy vřele ocenil také literární a jazykový význam Husův. Přejímaje většinu zpráv z Dobrovského ‚Geschichte‘, Palacký rozvádí je a vkládá do svých slov tolik ohně a nadšení, jako snad nikde jinde v celé rozpravě: ‚Jan Hus tvoří v dějinách české řeči ještě více epochu, než Luther v dějinách řeči německé. Byť i vlastenec sebe více litoval rozmanitých nehod, které jeho opravné dílo uvalilo na Čechy: pro řeč mateřskou mělo následky velmi utěšené. Hus ve svých kázáních mocně rozplamenil horlivost i . . . pro svoji národnost.‘ Byla to ‚snad pouze Husova zásluha, že se ve věcech náboženství užívalo výlučně jazyka mateřského. Hus založil pravopis český, s malými výminkami až dosud platný; doporučoval svým přívržencům pilné čtení bible; napsal a rozšířil mnohá theologická díla mezi lid‘.

A týmž tónem Palacký vynáší také zásluhy stoupenců Husových o vzrůst českého sebevědomí i jazyka: ‚Nikdy horlivost českých stavů pro jejich jazyk nepovznesla se výše, než ve válkách husitských a po nich. Nedosti na tom, že množství Němců opustilo zemi; chtěli také, aby nikdo v jich zemi neměl koruny, kdo by nebyl oddán jich řeči a národnosti.‘ Zikmund snažil se posléze mysli proti sobě rozhořčené ukrotiti

prohlášením, ‚že si klade za čest, že sám jest Čech a že mezi Čechy se narodil' . . . ‚Jiřímu Poděbradskému kromě jeho skvělých schopností velitelských a panovničích opatřila korunu hlavně jeho národní horlivost.'

O literárních památkách husitství Palacký zmiňuje se co nejstručněji, přesto již zde proniká jeho nechut ke spisům theologickým a polemickým, o nichž mlčí naprosto. I tuto nechut Palacký uchoval si navždy.

Nová epocha ve vývoji Palackého studií husitských počíná se příchodem do Prahy (1823), kam Palacký podle vlastního přiznání přišel, aby tu po dvě léta studoval prameny k dějinám husitství. Vskutku při svém badání archivním, počínajícím již r. 1824, hleděl především k době husitské, ač se jí neobmezoval. Zejména Třeboň, kde tehdy poprvé pracoval, přiváděla jej bohatstvím husitik až v úžas. Výmluvným dokladem toho jsou hojné větší i menší články, zejména v českém i německém Musejníku (od r. 1827) a ve spisech Král. Čes. Společnosti Nauk, v nichž Palacký podával veřejnosti ovoce svých studií: ‚Václav, Havel a Tábor čili rozmlouvání o Čechách r. 1424' (1831), ‚Böhmische Sprache und Literatur' a ‚Böhmische Literatur' (obé z r. 1831), ‚Skizze einer allgemeinen Kulturgeschichte Böhmens' (1831) a zvláště ‚Staří letopisové čeští' (1829) i dva krásné články o Komenském: ‚Život J. A. Komenského' (1829) a německá rozprava ‚O J. A. Komenském a jeho spisech' (1829), v nichž Palacký se zaníceným enthusiasmem jednak očistil památku Komenského od pomluv ‚nerozumné závisti i nenávisti, nevědomosti i zlomyslnosti,' jednak, a to po prvé v naší literatuře, se vzácným porozuměním nastínil, hlavně na základě vlastních jeho spisů, věrný obraz Komenského člověka, spisovatele i učence v celém jeho historickém významu a vrátil nám tak Komenského i jeho veliké myšlenky, zejména didaktické.

Vzpomínáme-li, že Palacký byl vlastně prvním historikem, jenž odborný zřetel obracel k době husitské, nepřekvapí nás, když přes toto pilné studium v archivech a v knihovnách i jeho známost pramenů husitských až do let 40tých zůstávala hodně kusá. V zajímavém článku ‚Skizze einer allgemeinen Kulturgeschichte Böhmens' (1831) neznal ještě ani Chelčického a slavná ‚Würdigung' jest neúplná právě v pramenech husitských, kde Palacký neví ještě ani o Kronice Táborské. Nedostatků těch nebyl si nikdo lépe vědom než Palacký. Proto od let čtyřicátých, kdy pomalu blížil se k husitství i ve zpracování své ‚Geschichte', Palacký zabral se s novým úsilím do studia pramenů husitství nejen doma, nýbrž po celé Evropě, a to do studia tak podrobného a rozsáhlého, že se o něm potud české historiografii ani nezdálo. O hloubce těchto studií svědčí četné literární práce doby té: české pojednání ‚Předchůdcové husitství v Čechách' (z r. 1842), ‚Archiv Český' (od r. 1840—6 IV díly), přední náš pramen pro dějiny XV. století a hlavně husitství, a zejména třetí díl ‚Geschichte' (1845), v němž Palacký poprvé v takové obšírnosti historicky zpracoval výsledky svých mnohaletých studií o Husovi i husitství. Censura, jež potlačila článek o předchůdcích husitství, zanechala ovšem i v ‚Geschichte' své osudné stopy. Proto Palacký tím více usiloval užíti nenadálé svobody tisku (od r. 1848) v novém zpracování III. dílu ‚Dějin', tehdy již česky vycházejících, a podařilo se mu vskutku vydati na podzim 1850 svazek první, po roce svazek druhý (do r. 1439).

Konstantin Höfler, professor historie na pražské universitě, ve spisech ‚Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen' (ve Vídni 1856—66) a ‚Magister Johannes Hus und der Abzug der deutschen Professoren und Studenten aus Prag 1409' (v Praze 1864) postavil se nejrozhodnějším způsobem proti Palackého historickému líčení a hodnocení husitství; s hlediska německého chauvinisty a klerikála odsoudil je naprosto, zejména po stránce ethické a národní. Palacký, jenž tolik si zakládal na historické objektivnosti a nestrannosti svých Dějin, hluboce rozrušen tímto útokem nejen proti sobě, ale více ještě proti národu českému a jeho dějinám, odpověděl krásným spiskem *Die Geschichte des Hussitenthums und Professor Constantin Höfler* (1868). Tón i obsah spisu dokázal plně pravdu přiznání Palackého, že tento boj svedl v zájmu historické pravdy, spravedlnosti k nebožtíkům, očištění dějin českých a obrany národnosti české. Jest to zejména mužná obrana Husa a husitství — byl† Höfler Palackému takřka hlavním představitelem antihusitismu v historické literatuře.

Boj s Höflerem měl však i jiné významné následky. Již r. 1869 Palacký vydal ‚krásnou' knihu *Documenta Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemica annis 1403—1418 motus illustrantia,* dosud nepředstiženou sbírku nejdůležitějších pramenů života a pře Husovy, shledanou s obdivuhodnou pílí a pietou téměř za půlstoletí v celé Evropě a vydanou se vzácnou důkladností v roce pětistoleté památky narození Husova. V letech pak 1870—72 Palacký podal, a to jen česky, nové, dávno slibované zpracování husitství v III. díle svých ‚Dějin' (o třech svazcích), v němž vyložil svůj poslední a definitivní soud o Husovi a husitství v patrné protivě k názorům Höflerovým.

Palackého historický obraz Husa a husitství jest z nejkrásnějších partií „Dějin". Široký základ původních pramenů, jež Palacký po většině sám sebral po celé Evropě, duch kritický a filosofický, umělecká forma, známé přednosti celého díla, zvýšeny tu ještě enthusiasmem k veliké postavě Husově, jejíž obraz jest hluboce procítěn a umělecky, takřka kongeniálně nakreslen. Prešpurský sen mladého Palackého, dychtícího dáti národu historii jeho, napsanou ‚podle ideálu historického umění', nesplněn nikde krásněji.

Ve své filosofii dějin Palacký, jak známo, vychází od ‚věčného zákona přírodního', zákona polarity neboli dvojitých sil, v jejichž vzájemném zápolení, pronikání a smiřování záleží všechen vývoj přírodní i dějinný. Hlavní takovou polaritu v českých dějinách Palacký viděl v ‚ustavičném stýkání a potýkání se slovanství s římanstvím a němectvím', jejichž vzájemný poměr představuje mu hlavní obsah a základní rys dějinstva česko-moravského. V duchu této filosofie Palacký vykládal i husitství; ale v různých dobách výklad svůj různě formuloval. Až do polemiky s Höflerem kladl hlavní důraz na *národní zápas s němectvím*. Tak ještě ve ‚Stručném přehledu dějin českých doby starší' (z r. 1861) Palacký mluví o husitství jako o době, ‚povstalé původně odporem proti němčení, a lišící se ode všech ostatních přiměšováním do života národního a panováním v něm živlu jiného, náboženského totiž'. A jinde v témž článku píše: ‚Nejpamátnějším úkazem (pověkého zápasu mezi slovanstvím a němectvím) byly nepokoje husitské, v nichžto staroslovanská demokratie jala se i brannou rukou dobývati zase ztraceného pole svého. To, co v prvověkých zásadách křesťanských bylo srodného s duchem původně slovanským (bratrství všech pravověrných a rovnost před bohem i před zákonem), napomáhalo znamenitě i počátku i vzrůstu a moci sekt husitských, zejména Táborův a Sirotkův, bojovavších, jak sami pravili, netoliko pro víru, ale i pro národnost slovanskou. Byl to v jistém

1 Hus na hranici. Z rukopisu jenského (Z druhé pol. XV. stol.)

2

3.

4.

3 Žižka [a Husˇ?] v neb. Malba. Z rukopisu jeneského. [Z druhé poloviny XV stol.]
4 Upálení Jeronýmovo. [Dřevoryt z tzv. Passionálu z r. 1495.]

LIBRARY

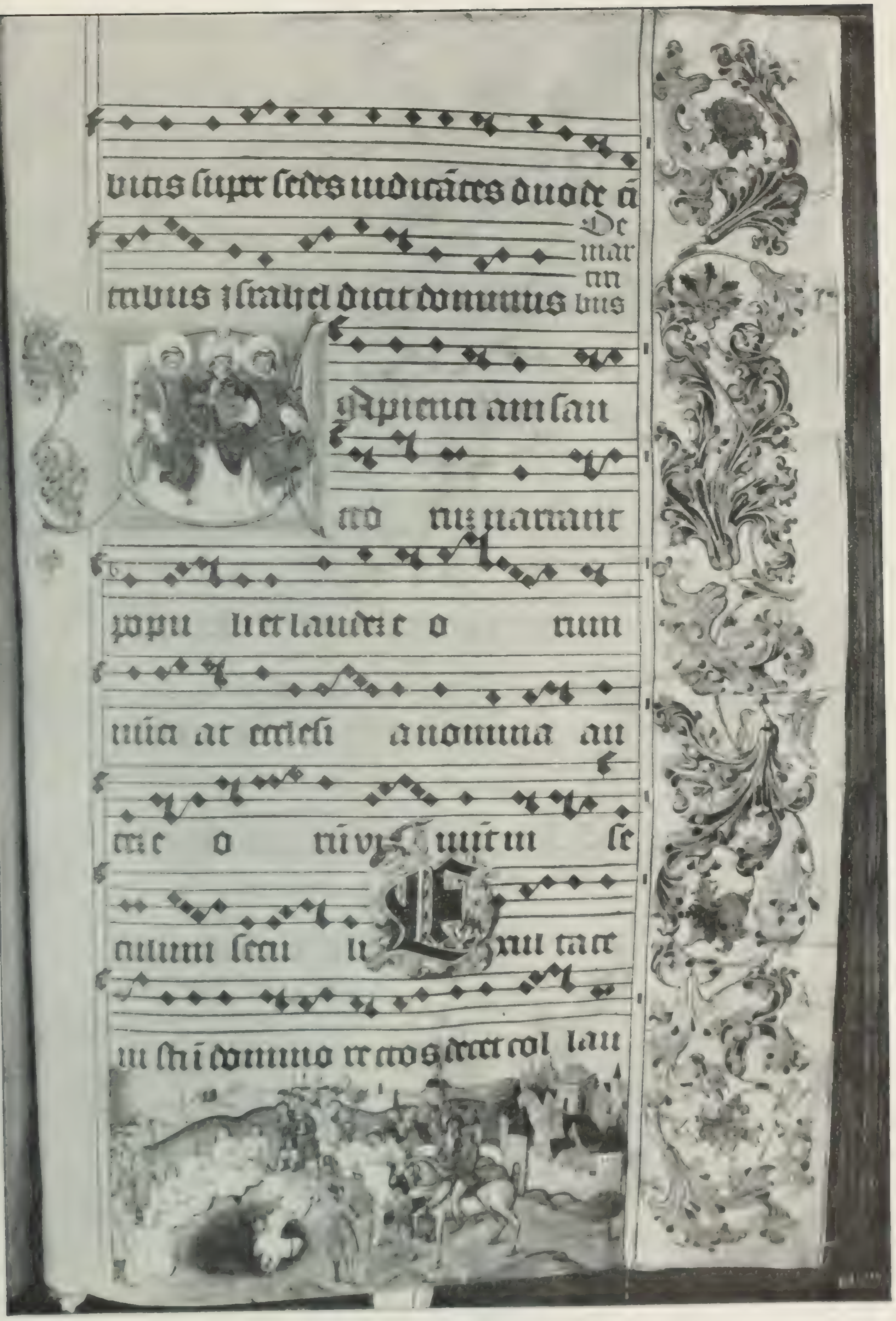

5.

5. V iniciale Hus mezi písmomaledníky, na dolením okraji metání Husitů do jam kutnohorských. Dle kancionálu Smiškovského (Z r. 1490—1491.)

6

7.

6. Hus na hranici. Z kancionálu Smiřického. (1490—1491.) — 7. Upálení Husovo. Z českého prvotisku kroniky Aeneáše Sylvia. (Z r. 1510.)

8.

8 Hus před koncilem v Kostnici. Z kancionálu litoměřického. Z poč. XVI. st. (1510—1514.)

9

9 List z kancionálu litomělického, na dolením okraji spálení Husovo. Z poč. XVI. stol. (1510—1514)

10

11.

11 Dole upálení Husovo, na okraji Viklef, Hus a Luther Z kancionálu malostranského (Z r 1572)

12.

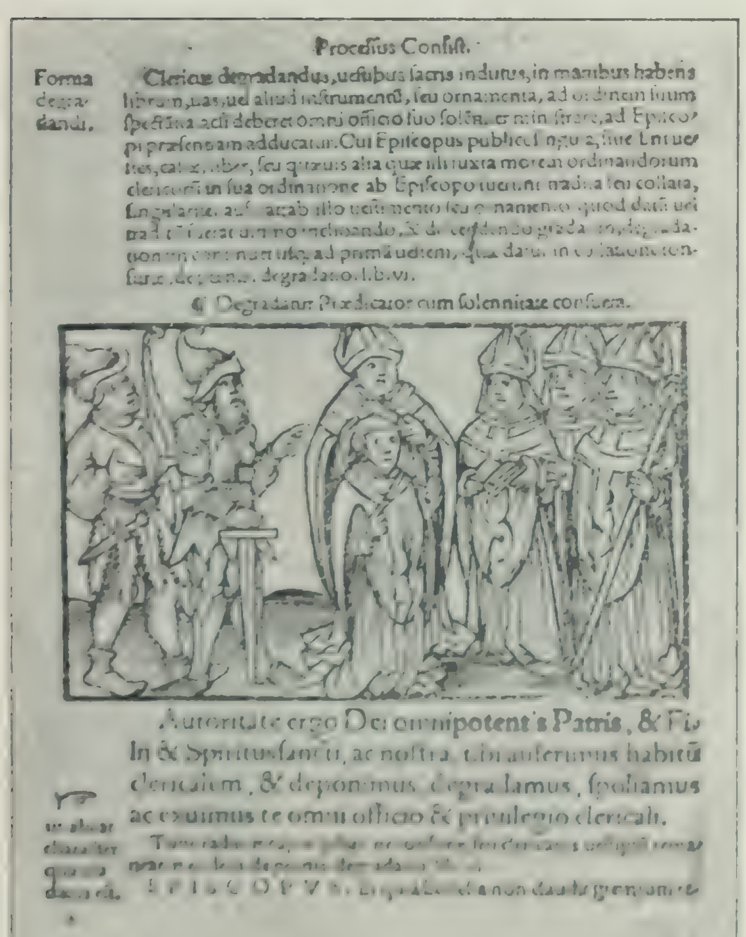

Processus Consist.

Forma degradandi. Clericus degradandus, uestibus sacris indutus, in manibus habens librum, uas, uel aliud instrumentum, seu ornamenta, ad ordinem suum spectantia [illegible] Episcopi praesentiam adducatur. Cui Episcopus publice [illegible] ordinandorum clericorum in sua ordinatione ab Episcopo [illegible] collata, [illegible] degradatio. li. b. vi.

¶ Degradatur Praedicator cum solennitate consueta.

Autoritate ergo Dei omnipotentis Patris, & Filii & Spiritussancti, ac nostra, tibi auferimus habitum clericalem, & deponimus, degradamus, spoliamus ac exuimus te omni officio & priuilegio clericali.

[illegible]

EPISCOPVS [illegible]

13.

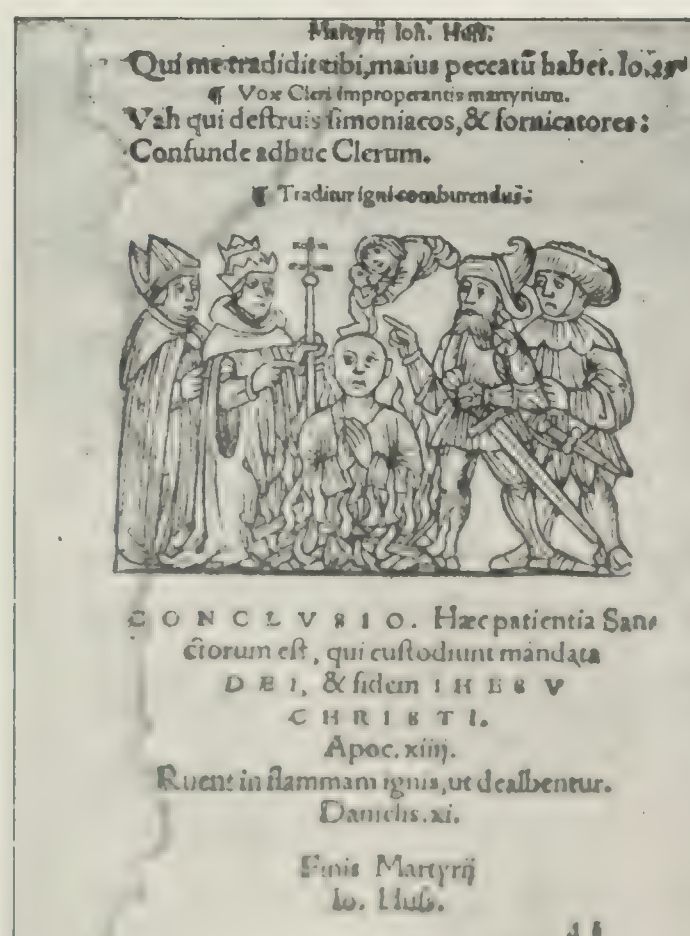

Martyrii Ioh. Huss.

Qui me tradidit tibi, maius peccatū habet. Io. 19.

¶ Vox Cleri improperantis martyrium.

Vah qui destruis simoniacos, & fornicatores:
Confunde adhuc Clerum.

¶ Traditur igni comburendus.

CONCLVSIO. Haec patientia Sanctorum est, qui custodiunt mandata DEI, & fidem IHESV CHRISTI.
Apoc. xiiij.
Ruent in flammam ignis, ut dealbentur.
Danielis. xi.

Finis Martyrii
Io. Huss.

14.

12. Hus na hranici z Officii Aquilinových. (Z r. 1575.) — 13. Odsouzení a 14. Upálení Husovo z Processus consistorialis. (Z r. 1525.)

Na Obraz Mistra Jana Husy
Mučedlnyka Božijho.

Gen=z wssecky Ptáky prewýssyl w Bielosti/
Czechuom swým Husy podnes gsy w milosti.
Tobie wiecná Czest swe pamierne gmeno/
Miekem lstij žádnyz nebudeš obhazeno.
Ač Rakawec černy Nosem swým cerným/
Bielost swau lstiwie odgnti chce černým.
Wssak nemuj Czechuom žádný wzác negssy Ptak/
Byt se mohl swým hlasem wrownati tak.
Stádo Ptactwa zpiewem swým ctessy Wssy/
Tys slowem cistým slatkem Srdce y Dussy.

15.

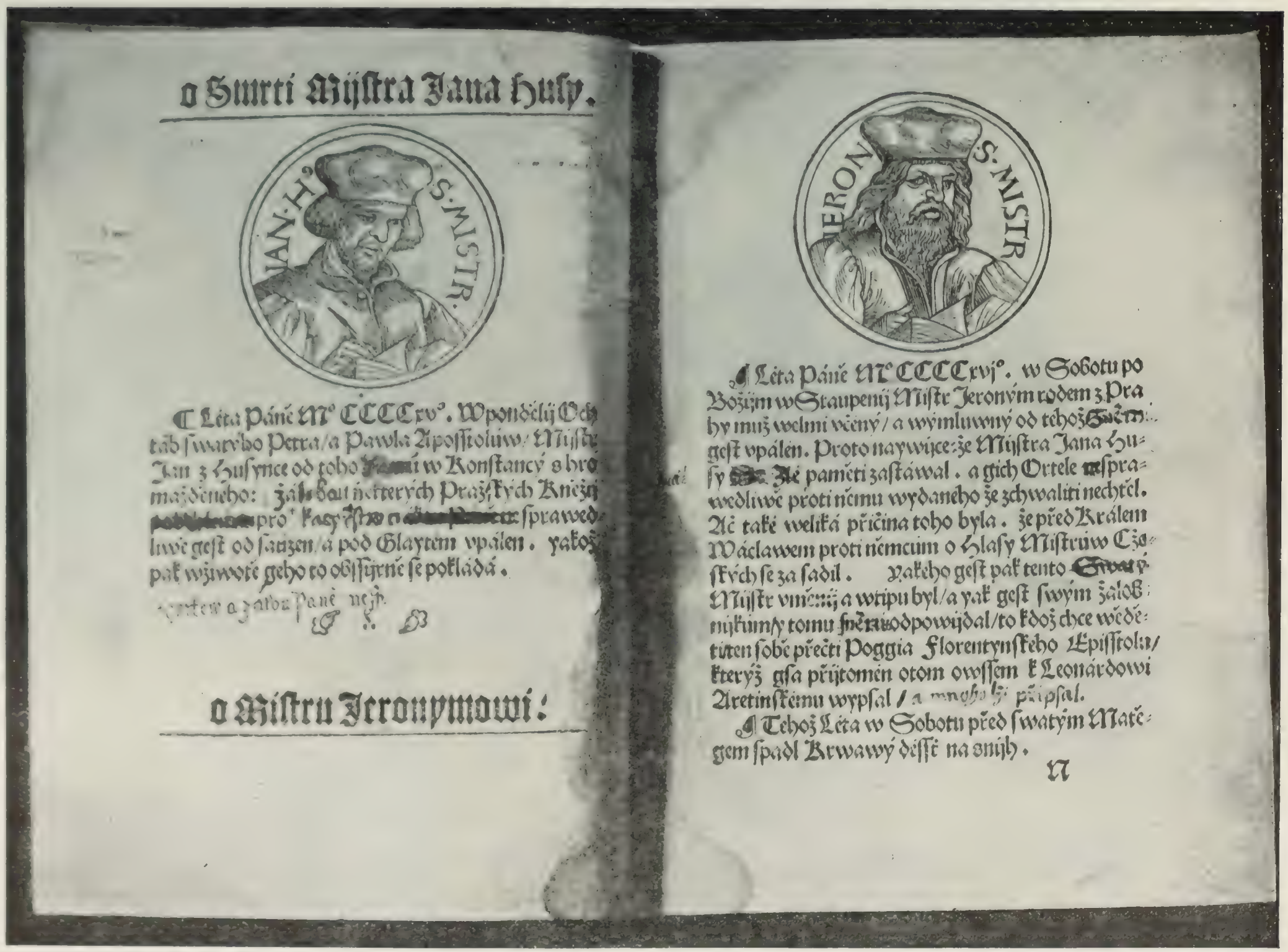

o Smrti Mijstra Jana Husy.

JAN·H⁹ S·MISTR·

¶ Léta Páně M° CCCCxv°. W pondělij Och tab swatýho Petra/a Pawla Apossiolůw/ Mijstr Jan z Husynce od toho [illegible] w Konstancý s hromážděného: žal[illegible] některých Pražských Kněžij [illegible] pro[illegible] kacyřstwo [illegible] sprawedliwě gest od sauzen/a pod Glaytem vpálen. yakož pak wžiwotě geho to obssijrně se pokládá.

[illegible] a zalou Pané nejh.

o Mistru Jeronymowi:

JERON S·MISTR

¶ Léta Páně M° CCCCxvj°. w Sobotu po Božijm w Staupenij Mistr Jeroným rodem z Prahy muž welmi včený/ a wýmluwný od téhož [illegible] gest vpálen. Proto naywijce: že Mijstra Jana Husy [illegible] Zlé paměti zastáwal. a gich Ortele [illegible] sprawedliwě proti němu wydaného že zchwaliti nechtěl. Ač také weliká přičina toho byla. že před Králem Wáclawem proti němcům o Hlasy Mistrůw Czeských se zasadil. Yakého gest pak tento [illegible] Mijstr vměnij a wtipu byl/a yak gest swým žalobnijkům/y tomu [illegible] odpowijdal/to kdož chce wěděti ten sobě přečti Poggia Florentynského Episstolu/ kterýž gsa přijtomen otom owssem k Leonárdowi Aretinskému wypsal/ a mnoho [illegible] připsal.

¶ Téhož Léta w Sobotu před swatým Matěgem spadl Krwawý déssť na snijh.

N

16.

16. Hus a Jeroným. Stránky kroniky Kuthenovy s rasurami a opravami doby protireformační. (Z r. 1539.)

17.

18.

19

20

21.

17. Hus kancionálu bratrského z r. 1576. — 18. Křídlo skládacího oltáře obrazárny na Strahově: pravděpodobně Hus (z první pol. XVI st.). — Sošky se znaku táborského (z r. 1315—1516): 19. Hus. — 20. Jeronym. — 21. Žižka.

22

22. Deska křídlového oltáře z kl. obrazárny v Rosdolní Dole v prese. Hen. přisluhující sv. Vojtěcha (Z rozhraní XV. a XVI. st.)

23.

23. Predella skládacího oltáře, nyní v Prům. museu v Chrudimi. Z leva prvý: Hus. (Z první polovice XVI. st.)

24.

25.

26.

24. a 25. Husovy reliefy ze zvonů: 24. ve Vrčeni — 25. v Okrouhlici — 26. Hus veden na popraviště. Dle perokresby petrohradského rukopisu kroniky Oldřicha z Richentalu (Z druhé pol. XV. st.)

27.

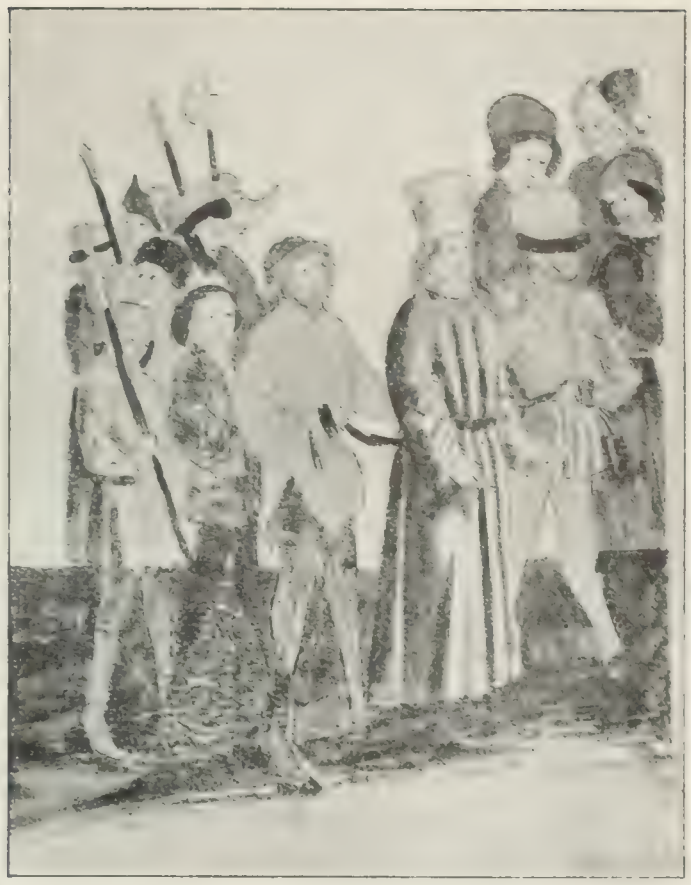

28.

29

30

27. Odsvěcení Husovo. — 28. Hus veden na popraviště. — 29. Hus před hranicí. — 30. Rozmetání Husova popela. Dle kroniky Oldřicha z Richentalu z rukopisu Aulendorfského (Z r. 1419.)

BODL LIB
CANCELLED
SLAV 1

31.

31. Hus na hranici. Dle Kroniky Oldřicha z Richentalu z rukopisu Aulendorfského z r. 1415.

32.

32. Hus na hranici. Dle akvarelu kroniky Oldřicha z Eichentalu z rukopisu Pražského (v r. 1464).

33.

34.

35.

36.

33. Hus a 34. Jeronym kroniky Schedelovy lz r. 1493. — 35. Hus Rytina Baltazara Jaeniche. — 36. Hus Kolorovaný dřevoryt z prvé polovice XVI. st.

37

37 Hus a Luther, podávající pod obojí. Dřevoryt školy Cranachovy z první polovice XVI. st.

38.

EFFIGIES
CONSTANTIS MARTYRIS IOHANNIS HVSSI.

SPectamen fidei, conſtantia Martyris, ad ſe
Cunctorum ora tuentum obſtupefacta trahant.
M. Laurc. Ital. Strab. Wolfferbyt. S.C.

39.

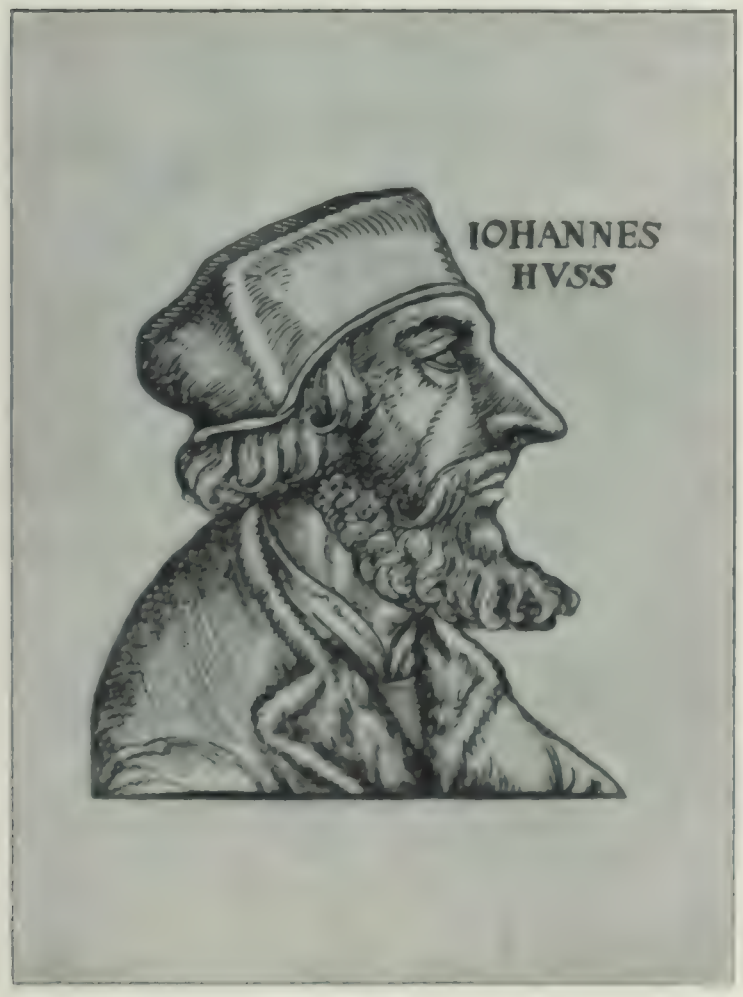

40.

41.

M Hus dissocyte Stimmerova ku dle kresby Holbeinovy. — 39 Hus Istojné předlohy, dosavad XVI. st. — 40 Hus dissocyt z titulního listu tragedie J. Huse z r. 1537. — 41 Hus dissocyte z poč. XVII. stol.

42.

43.

44.

45.

42 a 43. Hus holandských rytin XVII. století. — 44. Hus skoblené rytiny Houstonovy (XVIII. stol.). — 45. Hus rytiny Picartovy z poč. XVIII. st.

PROTESTATIO BOHEMORUM,

Oder

Der aus voller Pragischer Reichs-Versammlung,
im Jahr Christi 1415. den 2. Sept. an das Concilium
nacher Costnitz,
abgefertigte

Hußiten-Brieff,

Worinne
Neun und Neuntzig Hohe und Vornehme Personen wider die
Grausamkeit an M. JOH. HUSSEN, der schon würcklich verbrennet ge-
wesen/und M. HIERONYMUM, welcher nur verbrennet gehalten worden/
eifferigst protestiret/

Eigenhändig nach der Copey des Edenburgischen MSc., auf der Bibliotheck
zu Oxfort, abcopiret, aus dem Lateinischen ins Teutsche übersetzet,
und benebst einer Vorrede/
Kurtzer historischer Erzehlung/wie es diesen beyden vortrefflichen
Männern und Märtyrern, wegen standhafftiger Bekändtniß der Evange-
lischen Warheit ergangen, auch etlichen Historischen und Philologischen Anmerckungen,
alles aus denen besten und glaubwürdigsten Monumenten des Costnitzischen Concilii,
mit einem Register,
Zum Andern mahl/
Und zwar vermehrter/als Salvo Conductu Käysers Sigismundi, Zeugnüssen wegen
Käyserlicher Macht die Concilia zu beruffen und vielen andern mehr/
Zur Erläuterung der Kirchen und Welt-Historie im XIV. Seculo,
herausgegeben
Von
M. Johann Heinrich Löder, der Philos. Fac.
zu Leipzig Assessore.

LEIPZIG/zu finden bey Johann Ludwig Gleditsch

46.

4b. Hus a Jeroným a scéna upálení. Z titulního listu Loederovy „Protestatio Bohemorum"; vyd. z r. 1705.

47.

48.

49.

50.

47. Rytina, Hus Kleinhardt-Baltzerův z Ad. Voigt, Effigies virorum (z r. 1772). — 48. Litografie: Hus ze „Summa Hystorye o Protivenstvich Cirkve České" (z přetisku prvé pol. XIX. stol.). — 49. Rytina: Hus na hranici z Paykovy Hystorie snému Kostnického (1785). — 50. Německý leták: Skupina reformátorů s Husem z pol. XIX. st. (rytina).

BODL LIB.
CANCELLED
MAY 1

Živnostenská banka v Praze.

Centrála v Praze, na Příkopě 30.

Akciový kapitál K 80,000.000. Telefon č. 225, 3837 a j.
Reservní a pojistné fondy přes K 25,000.000.
23 filiálek.

Provádí veškeré obchody bankovní, pronajímá safes (bezpečnostní schránky).

Směnárna

kupuje a prodává cizí bankovky, zlaté a stříbrné mince, výplaty a cheky na Německo, jakož i na místa v neutrálních státech, losy a jiné cenné papíry, obstarává výplatu kuponů a tažených efektů, pojišťuje slosovatelné papíry; promesy ku všem tahům a t. d.

Nakladatelství Jos. R. Vilímka v Praze
vydalo následující

Spisy M. Jana Husi.

Spisů sebraných

svazek I. brož.	K 5·40	svazek IV. brož.	K 4·—
svazek II. „	„ 5·—	svazek V. „	„ 7·50
svazek III. „	„ 8·—	svazek VI. „	„ 4·60

Obsahem sv. VI. je „Postilla“ převedená v novou češtinu Dr. V. Flajšhansem. - Druhé vydání. — Vázané svazky Husových spisů o K 2·20 více. —

••••

Mimo to jsme vydali:

M. Jan Hus: *Proti Němcům cizozemcům.* Přeložil Dr. V. Flajšhans. K —·60.

M. Jana Husi *„Postilla“.* S četnými barevnými obrazy L. Nováka. K 7·80.

••••

O Husovi u nás vyšlo:

Mistr Jan Hus. Napsal Dr. V. Flajšhans. 2. vyd. Illustrov. K 8·—, váz. K 10·—.

Husova čítenka. Napsal Jos. Klika. K 1·20, váz. K 2·60.

Mistr Jan Hus. Napsal univ. prof. K. Krofta. (Vyšlo jako sv. 37/38 za účasti Osvětového Svazu vyd. sbírky „Za vzděláním“). Za 60 h.

••••

Významný obraz V. Olivy: *Mistr Jan Hus.* Na plátně a zaskl. v nádher. rámci K 15·—, nezarám. K 5·—.

••••

Všechny tyto publikace lze koupiti v každém knihkupectví.

Čtěte tyto spisy:

J. A. Komenský: Krátké dějiny církve slovanské. Přel. Dr. Bidlo. Sníž. cena K 1·20.

J. A. Komenský: Haggeus redivivus. Upr. Jos. Müller. Sníž. cena K 1·60.

Řád církevní Jednoty bratří českých. Cena K 3·—.

P. Chelčický: Postilla. Upr. E. Smetánka. Dva díly. Sníž. cena K 12·—.

Dr. J. Reinke: Přírodní věda a náboženství. Přel. J. S. Cena K —·20.

G. M. Grant: Náboženství světová. Přel. F. Žilka. Cena K 2·40.

F. Žilka: Jan Kalvín. Cena K 2·—.

H. ze Sodenů: Žil Ježíš? Přel. J. Š. Cena K —·50.

P. Chelčický: Síť víry. Upr. E. Smetánka. Cena K 6·—.

Dr. Rud. Kittel: O starém zákoně. Přel. Dr. J. Hrozný. Cena K 3·—.

Spisy tyto vyšly nákladem

Comenia v Praze

a lze je objednati v každém knihkupectví.

Předplaťte si časopis

Česká Revue

měsíčník Národní strany svobodomyslné věnovaný veřejným otázkám. Vydavatel a odpovědný redaktor Dr. Zd. Tobolka.

„Česká Revue“ jest vydávána nákladem Národní strany svobodomyslné.

Vychází vždy 1. pátek v měsíci v sešitech nejméně 4archových.

Předplatné i s poštovným činí za rok K 10·—, na půl léta K 5·—.

Odběratelem přestává býti pouze ten, kdo koresp. lístkem nebo dopisem oznámí, že si nepřeje zasílání „České Revue“. Pouhé vrácení sešitu nestačí. Jednotlivý sešit „České Revue“ stojí K 1·—. Číslo pošt. spořitelny 92.964.

Expedice „České Revue“ jest v Praze-II., Marianská ul. č. 3. Číslo telefonu 2162.

Zásilky redakční buďtež zasílány na Král. Vinohrady, Jungmannova č. 57. Rukopisy se nevracejí. Zvláštními dopisy se neodpovídá.

Český Čtenář, spolek ku vydávání a šíření poučné i krásné četby,

vydává v VII. ročníku pro své členy na místě 6—8 knížek velkou dvoudílnou publikaci: „Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu“. — Toto dílo, jakož i všechny knížky dřívějších ročníků může koupiti i ten, kdo není členem spolku. Přihlášky k odbírání knih přijímá administrace **Českého Čtenáře, Praha II., Marianská ul. 3.**

Přihlášky členů Českého Čtenáře přijímají funkcionáři spolkovi: předseda Frant. Táborský, ředitel Vyšší dívčí školy, Praha III., čp. 602; náměstek předsedův: dr. Bohumil Němec, universitní profesor, Smíchov čp. 1138; jednatelka Mil. Sísová, žurnalistka, Král. Vinohrady, na Smetance 6; pokladník: B. Kočí, ředitel admin. „Nár. Listů“, Praha, Marianská 3.

Český Čtenář vedle členů čtenářů (odběratelů) má členy: 1. zakládající, kteří složí najednou nejméně 100 K; 2. činné, kteří platí ročního příspěvku 20 K; 3. skutečné, kteří platí ročně 10 K; 4. přispívající, kteří platí letos 6 K. Všichni členové, zaplativší příspěvky, mají práva vytčená § 9. stanov spolkových a obdrží sbírku knih Čes. Čtenáře zdarma.

Ročník I.: 1. 3. a 5. svazek: *Deník MUDra. Ed. Grégra.* S předmluvou dra. Z. V. Tobolky. Za K 1·20. — **2. sv.:** B. Björnson: *Setník Mansana.* Za K —·40. — **4. sv.:** R. Dmowski: *Německo, Rusko a polská otázka.* Za K —·40. — **6. svazek:** Dr. D. Panýrek: *Den co den, rok co rok.* Za K —·40.

Ročník II.: 1. a 2. svazek: Dr. J. V. Daneš: *Bosna a Hercegovina.* S mapkou a 8 tabulkami. Za K 1·—. — **3. a 4. sv.:** Tréval Viola: *Právo ideálu.* Román za K 1·—. — **5. svazek:** Dr. Alfred M. Mayer: *Boj o Poznaň.* Za K —·40. — **6. svazek:** W. Reymont: *Bouře a jiné povídky.* Za K —·40.

Ročník III. 1. a 2. sv.: *Karel Kramář.* Napsali Dr. V. Škarda, M. Sísová, Dr. K. Hoch, Dr. K. Franzl, JUC. F. Stašek a J. St. Hevera. Za K 1·—. — **3. svazek:** H. Malířová: *Malé příběhy.* Za K —·40. — **4. a 5. svazek:** Tereza Nováková: *Dojmy a kresby z cest.* Za K 1·—. — **6. svazek:** H. G. Wells: *Sen války.* Za K —·40.

Ročník IV.: 1. svazek: Karel Adámek: *Z osmnáctého věku.* I. díl. Za K —·50. — **2. sv.:** Karel Leger: *Dvě povídky.* Za K —·50. — **3. svazek:** B. Viková-Kunětická: *Dál.* Za K —·50. — **4. sv.:** Karel Adámek: *Z osmnáctého věku.* II. díl. Za K —·50. — **5. a 6. svazek:** *Výbor statí a řečí dra. V. Škardy.* S úvodem životopisným Mil. Sísové. Za K 1·50. — **7. svazek:** Dr. D. Panýrek: *Choroby lidu a jak o nich soudí lékař.* Za K —·50.

Ročník V.: 1. svazek: Vlad. Sís: *Z bulharského bojiště.* S 2 mapkami. Za K —·80. — **2. sv.:** dr. A. M. Mayer: *Hungarica.* Za K —·50. — **3. sv.:** Prof. Jaroslav Vlček: *Slovensko od reakce Bachovy do sražení „Matice Slovenské“.* Za K —·90. — **4. svazek:** C. Merhout: *Samospráva a národní školství.* Za K —·90. — **5. a 6. sv.:** Prof. dr. V. Funk: *Rakouská osobní daň z příjmu.* Za K 1·60. — **7. a 8. sv.:** Prof. dr. B. Raýman: *Přírodozpytec a otázky dne.* S úvodem prof. dra. B. Němce. Za K 1·60. — **9. svazek:** Doc. JUDr. & Ph. Dr. Robert Maršan: *Předbřeznové Rakousko.* Za K —·80.

Ročník VI.: 1. a 6. sv.: *Deník MUDra. Ed. Grégra.* S úvodem dra. Z. V. Tobolky. Za K 1·80. — **2. a 3. sv.:** Prof. dr. Jos. Gruber: *Agrární zřízení.* Za K 2·50. — **4. a 5. sv.:** Leop. Weigner: *Umění a řemeslo.* S obrázky. Za K 1·60.

K oslavám Husova jubilea!

Nepostrádatelná kniha pro každého intelligenta Čecha, jenž o Husovi a jeho době chce býti poučen anebo poučiti chce jiné, jest Klímova publikace-čítanka:

„Život a význam Mistra Jana Husa“.

Illustrované vydání z nákladu Emila Šolce v Karlíně. Články a studie, básně i citáty z nejpřednějších českych spisovatelů. Husův život i význam projednán se všech stránek a s hledisk nejrůznějších. *Sv. Čech, Machar, Jirásek, Rokyta* z belletristů, *Palacký, Tomek, Havlíček, Masaryk, Novotný, Vlček, Drtina, Krofta, Hrejsa* aj. uložili tu své práce. - „Kdo si ji pročte s láskou a prožije její myšlenky, mnoho ji získá“, napsal o ní kritik Národní Politiky. - Dostati lze za K 1·20.

Umělecká díla knižní a obrazová

a jiné přepychové práce knihtiskové v dokonalé úpravě za ceny mírné provede

Pražská akciová tiskárna

v Praze II., Mariánská ulice, číslo 3.

Druhý svazek díla „Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu“

vyjde do měsíce a rozesílán bude postupně v běhu června. Obsahovati bude as 72 stran textu a 32 tabule o 130 obrazech, jejichž podrobný seznam a vysvětlení podá. Cena krámská celého díla pro ty, kdož se přihlásí do konce května 8 korun, později 10 korun. Starým členům „Českého Čtenáře“ dostává se dílo za obvyklý jejich členský příspěvek, předplatitelům (členům-čtenářům) za doplatek 2 korun k letošnímu jejich předplatnému. Noví členové Českého Čtenáře, pokud jejich příspěvek nekryje krámskou cenu díla, a jedině přihlásí-li se do konce května, obdrží publikaci za 6 korun. Od června platí pro dílo (brožované) jednotná cena 10 korun za výtisk. Na dílo budou vydány původní desky, umělecky vypravené dle návrhu profesora F. Kysely. Cena díla v původní vazbě bude pro přihlásivší se do konce května 12 korun (pro členy 10 korun), později 14 korun.

BX 4917 .M52 IMS

Mistr Jan Hus v zivote a
pamatkach ceskeho lidu

PONTIFICAL INSTITUTE
OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK
TORONTO 5 CANADA